

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

**ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ:
Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΑ
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ (ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΛΥΣΕΙΣ)**

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΣΤΑΥΡΟΣ ΒΛΙΖΟΣ

ΚΕΡΚΥΡΑ
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2021

Στους γονείς μου και στον αδερφό μου

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....σελ.	5
-------------------	---

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

I. Σύγχρονη τέχνη και κυριότεροι εκπρόσωποι της.....	7
II. Μεγάλα μουσεία σύγχρονης τέχνης στον κόσμο.....	9
III. Δομή της εργασίας.....	11

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α.

Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

I. Η ιδέα για την δημιουργία ενός μουσείου σύγχρονης τέχνης στην Αθήνα - Οι πρώτες ενέργειες.....	13
II. Η δημιουργία του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης στο σημερινό κτήριο.....	17
1. Η προϊστορία του κτηρίου - Το εργοστάσιο ζυθοποιίας (ΦΙΞ).....	17
2. Οι εργασίες για την ανάπλαση του κτηρίου και την μετατροπή του σε μουσείο.....	19
3. Η προέλευση των έργων σύγχρονης τέχνης του μουσείου.....	23
III. Προβλήματα έναρξης λειτουργίας (διοικητικά, πολιτικά, υπουργείο Πολιτισμού, ο ρόλος του διευθυντή).....	23

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.

ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑ - ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

ΚΑΙ ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΟΥΣ

I. Μουσειολογία και τομείς εφαρμογής της.....	27
Τομείς εφαρμογής της.....	27
II. Τα μουσειολογικά προβλήματα του ΕΜΣΤ.....	28
1. Εσωτερικές λειτουργίες του μουσείου.....	28
2. Εξωτερικές λειτουργίες του μουσείου.....	30

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.	
ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ	
ΚΑΙ ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΟΥΣ	
I. Μουσειογραφία και τομείς εφαρμογής της.....	34
1. Διάρθρωση έκθεσης.....	34
2. Αποθήκευση μουσειακών συλλογών.....	38
3. Ασφάλεια και προστασία μουσειακών συλλογών.....	40
II. Τα μουσειογραφικά προβλήματα του ΕΜΣΤ.....	41
1. Διάρθρωση έκθεσης.....	41
2. Ασφάλεια και προστασία μουσειακών συλλογών.....	42
ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	44
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	49
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ.....	52

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η πτυχιακή αυτή εργασία γράφτηκε στο πλαίσιο των προπτυχιακών σπουδών μου στο Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας του Ιονίου Πανεπιστημίου. Στόχος της είναι να αναδείξει την ίδρυση του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, καθώς και τα μουσειολογικά και μουσειογραφικά προβλήματα που αντιμετώπισε ή αντιμετωπίζει το μουσείο, όπως και τους τρόπους με τους οποίους αυτά επιλύθηκαν ή επιλύονται.

Πιο συγκεκριμένα, στην παρούσα εργασία μελετάται, καταρχάς, η ίδρυση του ΕΜΣΤ, από την ιδέα για την δημιουργία του και τις πρώτες ενέργειες έως την δημιουργία του στο σημερινό κτήριο. Παράλληλα, μελετώνται ζητήματα όπως αυτό της προϊστορίας του κτηρίου και των προβλημάτων έναρξης λειτουργίας του μουσείου. Έπειτα αναφερόμαστε στο τι είναι η μουσειολογία και ποιοι είναι οι τομείς εφαρμογής της και μελετάμε τα μουσειολογικά προβλήματα του μουσείου, όπου αυτά υπήρξαν ή υπάρχουν, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους αυτά επιλύθηκαν ή επιλύονται. Στο τελευταίο μέρος της εργασίας εξετάζουμε τι είναι η μουσειογραφία και ποιοι είναι οι τομείς εφαρμογής της και μελετάμε, αντίστοιχα, τα μουσειογραφικά προβλήματα του μουσείου, όπου αυτά υπήρξαν ή υπάρχουν, όπως και τους τρόπους με τους οποίους αυτά αντιμετωπίστηκαν ή αντιμετωπίζονται.

Αυτή η εργασία είναι η πρώτη –απ’ όσο γνωρίζω– που πραγματεύεται τα παραπάνω ζητήματα, και γι’ αυτό θεωρώ ότι είναι μια συμβολή στη μελέτη τους. Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να σταθώ στις δυσκολίες που αντιμετώπισα κατά τη συγγραφή της. Πιο συγκεκριμένα, λόγω της τρέχουσας πανδημίας και των περιοριστικών μέτρων που επιβλήθηκαν, το μουσείο ήταν κλειστό για μεγάλο χρονικό διάστημα, με αποτέλεσμα να καθυστερήσει πολύ η συγκέντρωση του απαραίτητου υλικού και, συνακόλουθα, η συγγραφή της εργασίας.

Ολοκληρώνοντας αυτή την εργασία θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Σταύρο Βλίζο, ο οποίος μου εμπιστεύθηκε την διαπραγμάτευση αυτού του θέματος. Καθ’ όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας, με καθοδηγούσε, με στήριζε ηθικά και μου παρείχε

πολύτιμο υλικό, που με βοήθησε στη συγγραφή της. Η αρωγή του ήταν σημαντική για εμένα. Θα ήθελα, ακόμα, να ευχαριστήσω τις κ. Δάφνη Βιτάλη, Επιμελήτρια Ζωγραφικής, Γλυπτικής, Χαρακτικής και Τρισδιάστατων Έργων του ΕΜΣΤ, Μαρία Δράκου, Υπεύθυνη Διαχείρισης Συλλογών, Φωτογραφικού και Οπτικοακουστικού Αρχείου, Δανεισμού Έργων και Αρχαιοθέτησης Συλλογών του ΕΜΣΤ, Μαρίνα Τσέκου, Επιμελήτρια Εκπαίδευσης του ΕΜΣΤ και Κασσιανή Μπένου, Στέλεχος Πολιτιστικής Διαχείρισης και Υπεύθυνη Επικοινωνίας του ΕΜΣΤ, για τις χρήσιμες πληροφορίες που μου παρείχαν. Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ ανήκει στην οικογένεια μου που με εμψύχωνε και ήταν δίπλα μου σε κάθε στάδιο της φοιτητικής μου πορείας.

Κέρκυρα
Σεπτέμβριος 2021

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ι. Σύγχρονη τέχνη και κυριότεροι εκπρόσωποί της

Με τον όρο Μοντέρνα τέχνη εννοούμε, κυρίως, τα έργα τέχνης τα οποία δημιουργήθηκαν από τα τέλη του 19ου αιώνα έως και το 1970 περίπου. Πολλές φορές χρησιμοποιείται και ο όρος Σύγχρονη τέχνη, ο οποίος όμως δηλώνει περισσότερο την πλέον πρόσφατη καλλιτεχνική παραγωγή. Για να ορίσουμε τη μοντέρνα τέχνη χρησιμοποιούμε, συχνά, τον όρο Μοντερνισμός.

Η Μοντέρνα τέχνη ξεκίνησε ως ένα καλλιτεχνικό κίνημα της Δύσης, κυρίως στον χώρο της ζωγραφικής και στη συνέχεια στη γλυπτική και την αρχιτεκτονική. Στα τέλη του 19ου αιώνα, αρκετές τάσεις στις τέχνες άρχισαν να ξεπροβάλλουν, όπως ο Ιμπρεσιονισμός, που αναπτύχθηκε στο Παρίσι και ο Εξπρεσιονισμός, που γεννήθηκε αργότερα στη Γερμανία. Οι επιρροές της ήταν ποικίλες και συχνά ετερόκλητες, από τις ανατολικές διακοσμητικές τέχνες μέχρι τις καινοτομίες του Τζόζεφ Τέρνερ και του Ντελακρουά. Οι ιμπρεσιονιστές καλλιτέχνες σχημάτισαν, σταδιακά, μια ομάδα με σκοπό να προωθήσουν το έργο τους. Το ύφος τους υιοθετήθηκε, σύντομα, και από άλλους καλλιτέχνες σε διαφορετικές χώρες, γεγονός που τελικά οδήγησε στο να χαρακτηριστεί ο Ιμπρεσιονισμός ως ένα καλλιτεχνικό κίνημα¹.

Στις αρχές του 20ού αιώνα άνθισαν νέα κινήματα μοντέρνας τέχνης, ανάμεσα στα οποία ήταν ο Φωβισμός, ο Κυβισμός, ο Εξπρεσιονισμός καθώς και ο Φουτουρισμός. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, που ακολούθησε, έθεσε τέλος σε αυτά τα καλλιτεχνικά ρεύματα, παράλληλα όμως οδήγησε στη γέννηση αρκετών νεότερων κινήματων, όπως ήταν ο Ντανταϊσμός και ο Υπερρεαλισμός. Η Μοντέρνα τέχνη είχε παρουσία και στην Αμερική κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, όταν αρκετοί καλλιτέχνες αναγκάστηκαν να βρουν καταφύγιο στις ΗΠΑ. Μετά και το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η Αμερική έγινε το επίκεντρο της μοντέρνας τέχνης και ο χώρος όπου αναπτύχθηκαν νέες

¹ Βλ. Μοντέρνα τέχνη. (2020, Ιανουαρίου 20). Βικιπαίδεια, Η Ελεύθερη Εγκυκλοπαίδεια. https://el.wikipedia.org/wiki/Μοντέρνα_τέχνη.

τάσεις, με χαρακτηριστικές τον Αφηρημένο Εξπρεσιονισμό, την Ποπ Αρτ (Pop Art) και τον Φωτορεαλισμό, τις δεκαετίες του 50', 60', και 70' αντίστοιχα.

Τα κυριότερα κινήματα μοντέρνας τέχνης και οι βασικοί εκπρόσωποί της είναι, συνοπτικά, τα παρακάτω: Στα τέλη του 19ου αιώνα ο Ρομαντισμός, με χαρακτηριστικούς εκπροσώπους τους Φρανσίσκο Γκόγια (Ισπανός ζωγράφος, 1746-1828) και Ευγένιο Ντελακρουά (Γάλλος ζωγράφος, 1798-1863), ο Ρεαλισμός, με τον Γκουστάβ Κουρμπέ (Γάλλος ζωγράφος, 1819-1877), ο Ιμπρεσιονισμός, με τον Κλώντ Μονέ (Γάλλος ζωγράφος 1840-1926), ο Μετα-ιμπρεσιονισμός, με τον Ζωρζ Σερά (Georges Seurat, Γάλλος ζωγράφος, 1859-1891) και ο Συμβολισμός, με τον Γκουστάβ Μορώ. Στις αρχές του 20ού αιώνα η Αρ Νουβό (Art Nouveau), με εκπρόσωπο τον Γκούσταφ Κλιμτ, ο Εξπρεσιονισμός, με τον Τζέιμς Ένσορ (Βέλγος ζωγράφος, 1860-1949), ο Βορτισμός, με τον Έζρα Πάουντ, ο Φωβισμός, με τον Ανρί Ματίς, ο Κυβισμός, με τον Πάμπλο Πικάσο (Ισπανός ζωγράφος 1881-1973), ο Ορφισμός, με τον Ρομπέρ Ντελωναί (Robert Delaunay), ο Φουτουρισμός, με τους Τζιάκομο Μπάλα και Ουμπέρτο Μποτσίονι (Ιταλός ζωγράφος και γλύπτης, 1882-1916), η Αφηρημένη τέχνη (Ρωσική Σχολή), με τον Βασίλι Καντίσκυ (Ρώσος ζωγράφος, 1886-1944) και ο Νεοπλαστικισμός (κίνημα de Stijl), με τον Πιε Μοντριάν (Ολλανδός ζωγράφος, 1872-1944). Στην μεσοπολεμική περίοδο η Pittura metafisica, με κύριο εκπρόσωπο τον Τζόρτζιο ντε Κίρικο (Ιταλός ζωγράφος, 1888-1978), ο Ντανταϊσμός, με τους Ζαν Αρπ (Αλσατός ζωγράφος, 1886-1966) και Μαρσέλ Ντυσάν (Γάλλος ζωγράφος, 1887-1968), ο Υπερρεαλισμός, με τον Σαλβαντόρ Νταλί (Ισπανός ζωγράφος, 1904-1989), ο Κονστρουκτιβισμός, με τον Λάζλο Μοχόλυ-Νάγκυ (Ούγγρος ζωγράφος και φωτογράφος, 1895-1946), το Μπαουχάους (Bauhaus), με τον Βασίλι Καντίνσκι και η γλυπτική, με τον Χένρυ Μουρ (Άγγλος γλύπτης και ζωγράφος, 1898-1986). Τέλος, στην μεταπολεμική περίοδο εμφανίστηκε ο Αφηρημένος Εξπρεσιονισμός, με τον Βίλεμ ντε Κούνινγκ (Ολλανδός ζωγράφος 1904-1997), το Color field painting, με τον Μάρκ Ρόθκο (Λετονός ζωγράφος, 1903-1970), η Ποπ αρτ (pop art), με τους Ρίτσαρντ Χάμιλτον (Άγγλος ζωγράφος, 1922-2011) και Ντέιβιντ Χόκνεϋ (Άγγλος ζωγράφος, 1937-), ο Νεορεαλισμός, με τον Υβ Κλάιν (Γάλλος εικαστικός

καλλιτέχνης, 1928-1962), η Οπ αρτ (op art), η Arte povera, η Minimal art, η Land art, ο Φωτορεαλισμός, με τον Τσακ Κλόουζ (Αμερικανός ζωγράφος, 1940-), καθώς και η σοβιετική τέχνη, με κυριότερους εκπροσώπους τους Αλεξάντερ Γερασίμοφ και Ίλια Καμπάκοφ (Ρωσο-Αμερικανός εικαστικός καλλιτέχνης, 1933-)².

II. Μεγάλα μουσεία σύγχρονης τέχνης στον κόσμο

Ανάμεσα στα μεγάλα μουσεία που έχουν δημιουργηθεί σε διάφορες πόλεις του κόσμου πολύ σημαντική θέση καταλαμβάνουν τα μουσεία σύγχρονης τέχνης, τα οποία, όπως είναι φυσικό, δημιουργήθηκαν κυρίως κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Τα πιο σημαντικά από αυτά τα μουσεία, τα οποία παρουσιάζουμε συνοπτικά, είναι τα παρακάτω:

Ένα πολύ γνωστό μουσείο σύγχρονης τέχνης είναι το Κέντρο Ζωρζ Πομπιντού (Centre Georges-Pompidou) στο Παρίσι, το οποίο φέρει το όνομα του πρώην προέδρου της Γαλλίας, την περίοδο 1969-1974, Ζωρζ Πομπιντού. Η κατασκευή αυτού του Κέντρου ξεκίνησε το 1972 με αρχιτεκτονικά σχέδια των Ρέντσο Πιάνο, Ρίτσαρντ Ρότζερς και Τζιαφράνκο Φρανκίνι, και τα εγκαίνιά του έγιναν το 1977. Το μουσείο αυτό φιλοξενεί στους τρεις πρώτους ορόφους του τη Δημόσια Βιβλιοθήκη Πληροφοριών, και στους δύο τελευταίους ορόφους το Εθνικό Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης. Το τελευταίο περιλαμβάνει 50.000 περίπου έργα τέχνης, από τα οποία εκτίθενται δημόσια περίπου 2.000, μεταξύ αυτών έργα ζωγραφικής, γλυπτικής και φωτογραφίας. Στις εκθέσεις του εκπροσωπούνται διάφορα καλλιτεχνικά ρεύματα Μοντέρνας τέχνης, όπως αυτά του Φωβισμού, του Υπερρεαλισμού ή του Κυβισμού³.

Γνωστό μουσείο σύγχρονης τέχνης είναι και το Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης (Museum of Modern Art ή Moma) της Νέας Υόρκης. Το νεότερο κτήριο, όπου στεγάζεται σήμερα αυτό το μουσείο, σχεδιάστηκε από τον αρχιτέκτονα

² Βλ. Eleanor C. Munro, *Παγκόσμια εγκυκλοπαίδεια της τέχνης*, Νέα Υόρκη 1964, μτφρ. Αριστείδη Αγγελίδη, επιμ. Κωνσταντίνα Καλλιγά, εκδ. Φυτράκης, Αθήνα χ. χ, σελ. 266-327· Μοντέρνα τέχνη. (ημερομηνία πρόσβασης 20 Ιανουαρίου 2020). *Βικιπαίδεια, Η Ελεύθερη Εγκυκλοπαίδεια*. https://el.wikipedia.org/wiki/Μοντέρνα_τέχνη.

³ Κέντρο Ζωρζ Πομπιντού. (ημερομηνία πρόσβασης 20 Ιανουαρίου 2020). *Βικιπαίδεια, Η Ελεύθερη Εγκυκλοπαίδεια*, https://el.wikipedia.org/wiki/Κέντρο_Ζωρζ_Πομπιντού.

Γιοσίο Τανιγκούτσι, και εγκαινιάστηκε το 2004. Το μουσείο αποτελείται από έξι ορόφους και έχει έκταση 58.000 μ². Θεωρείται πως κατέχει μία από τις σημαντικότερες συλλογές έργων μοντέρνας τέχνης στον κόσμο με έργα, μεταξύ άλλων, των Πάμπλο Πικάσο, Ανρί Ματίς και Βίνσεντ βαν Γκογκ⁴.

Ένα άλλο πολύ γνωστό μουσείο σύγχρονης τέχνης είναι η Πινακοθήκη Μοντέρνας Τέχνης Τέιτ (Tate Modern) στο Λονδίνο. Η πινακοθήκη είναι σχεδιασμένη από τον Τζάιλς Γκίλμπερτ Σκοτ, και ιδρύθηκε το 2000. Η συλλογή της αποτελείται από έργα μοντέρνας τέχνης, από το 1900 μέχρι σήμερα. Στους εκθεσιακούς χώρους του βρίσκονται, κυρίως, έργα καλλιτεχνών αφηρημένης τέχνης, εξπρεσιονισμού, και αφηρημένου εξπρεσιονισμού (στο 3^ο επίπεδο), και έργα καλλιτεχνών του κινήματος arte povera, καθώς και έργα καλλιτεχνών του κυβισμού, του φουτουρισμού, του βορτισισμού και της ποπ αρτ (στο 5^ο επίπεδο). Στο 2^ο και στο 4^ο επίπεδο φιλοξενούνται προσωρινές εκθέσεις⁵.

Τέλος μια ακόμα περίπτωση γνωστού μουσείου σύγχρονης τέχνης είναι και το Μουσείο Γκούγκενχάϊμ (Museo Guggenheim) στο Μπιλμπάο της Ισπανίας. Το μουσείο αυτό σχεδιάστηκε από τον Αμερικανό-Καναδό αρχιτέκτονα Φρανκ Γκέρι, και εγκαινιάστηκε το 1997. Το κτήριο στο οποίο στεγάζεται είναι ένα από τα πιο εντυπωσιακά έργα της σύγχρονης αρχιτεκτονικής παγκοσμίως, καθώς χαρακτηρίζεται από ποικιλομορφία στα σχήματα και τις καμπύλες του. Τα κυριότερα υλικά κατασκευής του είναι η πέτρα, το γυαλί και το τιτάνιο. Ανάμεσα στα πιο σημαντικά εκθέματα αυτού του μουσείου περιλαμβάνονται τα γιγάντια γλυπτά του Ρίτσαρντ Σέρα, το γλυπτό Αράχνη, το έργο Tall Tree and the Eye, που αποτελείται από 73 σφαίρες και ο σκύλος Puppy, ύψους 13 μέτρων, που καλύπτεται εξ ολοκλήρου από λουλούδια⁶.

⁴ Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης στη Νέα Υόρκη. (2020, Ιανουαρίου 20). *Βικιπαίδεια, Η Ελεύθερη Εγκυκλοπαίδεια*, [https://el.wikipedia.org/wiki/Μουσείο_Μοντέρνας_Τέχνης_\(Νέα_Υόρκη\)](https://el.wikipedia.org/wiki/Μουσείο_Μοντέρνας_Τέχνης_(Νέα_Υόρκη)).

⁵ Πινακοθήκη Μοντέρνας Τέχνης Tate στο Λονδίνο. (2020, Ιανουαρίου 20). *Βικιπαίδεια, Η Ελεύθερη Εγκυκλοπαίδεια*. https://el.wikipedia.org/wiki/Πινακοθήκη_Μοντέρνας_Τέχνης.

⁶ Μουσείο Γκούγκενχάϊμ στο Μπιλμπάο. (2020, Ιανουαρίου 20). *Βικιπαίδεια, Η Ελεύθερη Εγκυκλοπαίδεια*. https://el.wikipedia.org/wiki/Μουσείο_Γκούγκενχάϊμ_στο_Μπιλμπάο.

III. Δομή της εργασίας

Στην παρούσα εργασία θα ασχοληθούμε με το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης των Αθηνών, ξεκινώντας από την δημιουργία του και συνεχίζοντας με τα μουσειολογικά προβλήματα που παρουσίαζε ή παρουσιάζει ακόμη, καθώς και τις λύσεις οι οποίες δόθηκαν ή δίνονται σε αυτά τα προβλήματα.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα γίνει λόγος για την ίδρυση του ΕΜΣΤ, ξεκινώντας από την ιδέα για τη δημιουργία αυτού του μουσείου και τις πρώτες ενέργειες που έγιναν προς αυτή την κατεύθυνση. Ακολουθεί το ζήτημα της εγκατάστασης του μουσείου στο σημερινό κτήριο, η οποία αρχίζει με μια εκτενή αναδρομή στην προϊστορία του κτηρίου. Συνεχίζουμε με τα στάδια των διαδικασιών και των εργασιών για την ανάπλαση του κτηρίου και την μετατροπή του σε μουσείο και παρουσιάζουμε συνοπτικά την σημερινή εικόνα του κτηρίου που στεγάζει το ΕΜΣΤ, εστιάζοντας την παρουσίαση στην εσωτερική διαμόρφωσή του. Αναφερόμαστε, συνοπτικά, στην προέλευση των έργων σύγχρονης τέχνης του μουσείου και κλείνουμε με μία αναφορά στα προβλήματα έναρξης λειτουργίας του μουσείου.

Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζουμε τι είναι η μουσειολογία, ποια είναι τα μουσειολογικά προβλήματα του μουσείου και ποιες λύσεις δόθηκαν ή δίνονται σε αυτά. Στην αρχή αναφέρουμε, συνοπτικά, τι είναι η μουσειολογία και παρουσιάζουμε τους τομείς εφαρμογής της. Στη συνέχεια, επικεντρώνουμε την εξέταση στα μουσειολογικά προβλήματα του ΕΜΣΤ, σε τομείς των εσωτερικών και των εξωτερικών λειτουργιών του, αναφέροντας και τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίστηκαν ή αντιμετωπίζονται αντίστοιχα.

Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο γίνεται λόγος για το τι είναι η μουσειογραφία, ποια είναι τα μουσειογραφικά προβλήματα του μουσείου και ποιες λύσεις δόθηκαν ή δίνονται σε αυτά. Αρχικά εξετάζουμε τι είναι η μουσειογραφία και παρουσιάζουμε τους τομείς εφαρμογής της. Ακολούθως, εστιάζουμε στα μουσειογραφικά προβλήματα του ΕΜΣΤ στους τομείς της διάρθρωσης της έκθεσης και της ασφάλειας και προστασίας των μουσειακών

συλλογών, εξετάζοντας και τις λύσεις που δόθηκαν ή δίνονται σε αυτά τα προβλήματα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α.

Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

I. Η ιδέα για την δημιουργία ενός μουσείου σύγχρονης τέχνης στην Αθήνα - Οι πρώτες ενέργειες

Δεδομένου ότι η τέχνη είναι κάτι που εξελίσσεται διαρκώς και δημιουργούνται νέες μορφές και νέες τεχνοτροπίες, ήταν απαραίτητο να δημιουργηθεί και στην Ελλάδα, και πιο συγκεκριμένα στην Αθήνα, ένα μουσείο σύγχρονης τέχνης, ακολουθώντας το παράδειγμα ξένων κρατών, στα οποία δημιουργήθηκαν τέτοια μουσεία στη διάρκεια του 20ού αιώνα.

Η ιδέα για τη δημιουργία ενός μουσείου σύγχρονης τέχνης στην Αθήνα είναι παλιά. Έως ότου δε αυτή η ιδέα υλοποιηθεί χρειάστηκε να περάσουν αρκετά χρόνια, γιατί στην πορεία υπήρξαν διάφορες γραφειοκρατικές δυσκολίες στην εξεύρεση κατάλληλου κτηρίου κλπ. Τελικά, μετά από 40 περίπου χρόνια, αυτή η ιδέα υλοποιήθηκε. Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε όλα τα στάδια των ενεργειών που έγιναν, με τις αντίστοιχες χρονολογίες, για τη δημιουργία αυτού του μουσείου.

Το χρονικό της δημιουργίας του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης ξεκινάει το 1976. Τότε ο υπουργός της κυβέρνησης Καραμανλή, Κωνσταντίνος Τρυπάνης, έκανε –για πρώτη φορά– αναφορά στην αναγκαιότητα ύπαρξης ενός μουσείου σύγχρονης τέχνης στην Αθήνα. Στα επόμενα χρόνια, διαδοχικές πολιτικές ηγεσίες (κυρίως ο Ανδρέας Παπανδρέου, με την υπουργό πολιτισμού Μελίνα Μερκούρη) θα επαναλάβουν την υπόσχεση για τη δημιουργία του, με πιθανή έδρα το εργοστάσιο της ΔΕΗ στο Φάληρο, τη κατασκευή του οποίου θα αναλάμβανε ο διακεκριμένος Ιταλός αρχιτέκτονας Ρέντσο Πιάνο.

Η επόμενη χρονολογία-σταθμός στην δημιουργία του ΕΜΣΤ είναι το 1994. Εκείνη τη χρονιά ο Θάνος Μικρούτσικος, ως υπουργός πολιτισμού προκήρυξε έναν αρχιτεκτονικό διαγωνισμό για την επιλογή κτηρίου, το οποίο θα στέγαζε μελλοντικά το ΕΜΣΤ. Ο διαγωνισμός κατέληξε στην πρόταση για το πρώην εργοστάσιο ζυθοποιίας ΦΙΕ, ένα εμβληματικό κτήριο του αθηναϊκού

μοντερνισμού, που είχε εγκαταλειφθεί από το 1982, και στο τέλος του χρόνου είχε περιέλθει στην ιδιοκτησία της Αττικό Μετρό Α.Ε.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να γίνει μια αναφορά στην σύνθεση της ομάδας εργασίας για την χάραξη εθνικής πολιτικής στα εικαστικά, η οποία, τον Ιανουάριο του 1995, πρότεινε με εκτενές πόρισμα που κατέθεσε την ίδρυση του ΕΜΣΤ και την επιλογή του κτηρίου ΦΙΞ ως μόνιμη στέγη του. Η επιτροπή αυτή απαρτιζόταν από τον Χρόνη Μπότσογλου (ζωγράφο) στη θέση του προέδρου, τον Νίκο Κεσσανλή (ζωγράφο), την Τζούλια Δημακοπούλου (διευθύντρια αίθουσας τέχνης), την Άννα Καφέτση (ιστορικό τέχνης), τον Σάββα Κονταράτο (αρχιτέκτονα), τον Εμμανουήλ Μαυρομμάτη (ιστορικό τέχνης), τη Βασιλική Γεωργίου (προϊστάμενη του Τμήματος Εικαστικών Τεχνών), τον Χαράλαμπο Δαραδήμο (γλύπτη), την Κλεοπάτρα Δίγκα (ζωγράφο), τη Μαρίνα Ηλιάδη (διευθύντρια αίθουσας τέχνης), τη Βάσω Κυριάκη (ζωγράφο), τον Γιώργο Λαζόγκα (ζωγράφο), τη Μαρία Μαραγκού (κριτικό τέχνης), τον Δημήτρη Τρίκα (δημοσιογράφο) και την Καλλιόπη Σαρανταένα (υπάλληλο του Τμήματος Εικαστικών Τεχνών).

Το 2000 το κτήριο της πρώην ζυθοποιίας ΦΙΞ παραχωρήθηκε, ως προσωρινή στέγη, στο νεοσύστατο ΕΜΣΤ, του οποίου διευθύντρια ορίστηκε η ιστορικός τέχνης Άννα Καφέτση. Τον Φεβρουάριο αυτού του έτους, μετά από σχετική διαμόρφωση του ισογείου, καθώς ένα τμήμα του είχε κατεδαφιστεί για να δημιουργηθεί ο σταθμός του μετρό, πραγματοποιήθηκε η πρώτη έκθεση του νέου μουσείου. Η έκθεση αυτή οργανώθηκε από το υπουργείο Πολιτισμού σε συνεργασία με το Ίδρυμα Γιάννη Τσαρούχη, και είχε τίτλο *Γιάννης Τσαρούχης, Μεταξύ Ανατολής και Δύσης*.

Δύο χρόνια αργότερα, το 2002, αποφασίστηκε το εναπομείναν τμήμα του παλιού εργοστασίου της πρώην ζυθοποιίας ΦΙΞ να αναπλαστεί και να αποτελέσει τη μόνιμη στέγη του ΕΜΣΤ. Υπογράφηκε σύμβαση μίσθωσης του κτηρίου μεταξύ της Αττικό Μετρό Α.Ε. και του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, διάρκειας 50 ετών. Τον Νοέμβριο το ΕΜΣΤ, έπειτα από ανοιχτό διαγωνισμό, ανέθεσε σε φορέα διεύθυνσης έργου, με την επωνυμία Ελληνοτεχνική Α.Ε. τις αναγκαίες υπηρεσίες διοίκησης έργου για τον έλεγχο και την παρακολούθηση της

μελέτης και ανακατασκευής του κτηρίου του μουσείου. Ταυτόχρονα, ξεκίνησε η καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης του κτηρίου και η σύνταξη του κτηριολογικού προγράμματος του μουσείου. Τον επόμενο μήνα προκηρύχθηκε αρχιτεκτονικός διαγωνισμός, με κλειστή διαδικασία σε δύο στάδια, για την ανάθεση με σύμβαση έργου της εκπόνησης μελέτης διαρρύθμισης του ΕΜΣΤ. Τη χρονιά εκείνη το ΕΜΣΤ μετακόμισε στο Μέγαρο Μουσικής, στο οποίο θα φιλοξενούταν μέχρι το 2008.

Το επόμενο έτος, 2003, κατατέθηκαν ειδικές προκαταρκτικές μελέτες από επτά διαγωνιζόμενα γραφεία. Τον Νοέμβριο, με απόφαση της επιτροπής αξιολόγησης διαγωνιζομένων απονεμήθηκε το πρώτο βραβείο στα συμπράττοντα γραφεία: ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΟΥΖΑΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ – ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ ΕΠΕ, ΜΕΛΕΤΕΣ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ, ΠΑΝ. ΜΠΑΜΠΙΛΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ Ε.Ε., INSTA. Το διοικητικό συμβούλιο του μουσείου ενέκρινε το αποτέλεσμα του διαγωνισμού και κατόπιν ανέθεσε την εκπόνηση μελέτης του ΕΜΣΤ στον νικητή του πρώτου βραβείου. Το 2004 υπεγράφη η σύμβαση εκπόνησης μελέτης ανάμεσα στο ΕΜΣΤ και στα προαναφερθέντα συμπράττοντα γραφεία.

Το 2005 το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης παρουσίασε έκθεση με τις ειδικές προκαταρκτικές μελέτες του διαγωνισμού μελέτης του ΕΜΣΤ. Τον Φεβρουάριο αυτής της χρονιάς δόθηκε διάλεξη με θέμα τη μετατροπή του κτηρίου ΦΙΕ σε εκθεσιακό χώρο του ΕΜΣΤ. Τον Μάρτιο υποβλήθηκε το Α' στάδιο αρχιτεκτονικής μελέτης (η προμελέτη), και τον Σεπτέμβριο το Β' στάδιο της μελέτης (η οριστική μελέτη). Τον Οκτώβριο έγινε προκήρυξη διεθνούς διαγωνισμού, με κλειστή διαδικασία σε δύο στάδια, με σκοπό την ανάδειξη εργολάβου για το έργο: "Κατασκευή του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης". Τέλος, τον Νοέμβριο του 2005, υποβλήθηκε το Γ' και τελευταίο στάδιο της αρχιτεκτονικής μελέτης, δηλαδή η μελέτη εφαρμογής. Στο Α' στάδιο του διεθνούς διαγωνισμού για το έργο κατασκευής του ΕΜΣΤ υποβλήθηκαν φάκελοι εκδήλωσης ενδιαφέροντος από τις κάτωθι δεκαπέντε εργοληπτικές επιχειρήσεις: ΕΚΤΕΡ Α.Ε., ΑΚΤΩΡ Α.Τ.Ε., J&P αβαξ, ΕΔΡΑΣΗ Χ.ΨΑΛΛΙΔΑΣ Α.Τ.Ε., ΒΙΟΤΕΡ Α.Ε., ΕΝΤΕΧΝΟΣ Α.Ε., ΕΡΕΤΒΟ Α.Ε., ΕΛΤΕΡ Α.Ε., ΜΟΧΛΟΣ Α.Ε.,

INTRAKAT A.E., ΑΘΗΝΑ Α.Τ.Ε., ΑΝΑΣΤΗΛΩΤΙΚΗ Α.Τ.Ε., ΜΗΧΑΝΙΚΗ Α.Τ.Ε., ΓΑΝΤΖΟΥΛΑΣ Α.Τ.Ε.Ε., ΤΕΡΝΑ Α.Ε.

Το 2006, με απόφαση του διοικητικού συμβουλίου του ΕΜΣΤ, προκρίθηκαν να συμμετάσχουν στο Β' στάδιο του διαγωνισμού για το έργο κατασκευής του μουσείου οι παρακάτω δέκα εργοληπτικές επιχειρήσεις: ΑΚΤΩΡ Α.Τ.Ε., J&P αβαξ Α.Ε., ΕΔΡΑΣΗ Χ.ΨΑΛΛΙΔΑΣ Α.Τ.Ε., ΒΙΟΤΕΡ Α.Ε., ΕΡΕΤΒΟ Α.Ε., ΑΘΗΝΑ Α.Τ.Ε., ΑΝΑΣΤΗΛΩΤΙΚΗ Α.Τ.Ε., ΜΗΧΑΝΙΚΗ Α.Ε., ΤΕΡΝΑ Α.Ε., ΕΚΤΕΡ Α.Ε. Τον Φεβρουάριο του ίδιου έτους εκδόθηκε απόφαση από το μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών με την οποία απορρίφθηκε η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων που είχε καταθέσει η ΕΝΤΕΧΝΟΣ Α.Ε. κατά της απόφασης του ΔΣ, σύμφωνα με την οποία η συγκεκριμένη επιχείρηση αποκλείεται από την περαιτέρω διαδικασία του διαγωνισμού για το έργο κατασκευής του ΕΜΣΤ. Τον Μάιο υποβλήθηκαν για το δεύτερο στάδιο του διαγωνισμού για το έργο κατασκευής του μουσείου οικονομικές προτάσεις από τις ακόλουθες εννιά εργοληπτικές επιχειρήσεις: ΑΚΤΩΡ Α.Τ.Ε., ΕΚΤΕΡ Α.Ε., ΒΙΟΤΕΡ Α.Ε., ΑΘΗΝΑ Α.Τ.Ε., ΑΝΑΣΤΗΛΩΤΙΚΗ Α.Τ.Ε., ΜΗΧΑΝΙΚΗ Α.Ε., ΕΡΕΤΒΟ Α.Ε., ΕΔΡΑΣΗ Χ.ΨΑΛΛΙΔΑΣ Α.Τ.Ε., ΤΕΡΝΑ Α.Ε. Τον Ιούνιο το διοικητικό συμβούλιο του ΕΜΣΤ ανακήρυξε την εργοληπτική επιχείρηση ΒΙΟΤΕΡ Α.Ε. ως μειοδότη του διαγωνισμού, και ανάδοχο για το έργο: 'Κατασκευή του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης'. Τον Ιούλιο εκδικάστηκε η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων της ΑΚΤΩΡ Α.Τ.Ε. (Τρίτη, κατά σειρά, προσωρινής μειοδοσίας) κατά της απόφασης του Δ. Σ του ΕΜΣΤ που ανακήρυξε προσωρινό μειοδότη του διαγωνισμού την ΒΙΟΤΕΡ Α.Ε. Τον Οκτώβριο η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων απορρίφθηκε, και οι διαδικασίες για την κατασκευή του κτηρίου συνεχίστηκαν. Τον Νοέμβριο η ΑΚΤΩΡ Α.Τ.Ε. υπέβαλλε καταγγελία στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχετικά με την διαδικασία του διαγωνισμού και την ανάθεση κατασκευής του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης.

Το 2007, η σχετική επιστολή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ανέφερε ότι «δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία που να καταδεικνύουν παραβίαση του κοινοτικού δικαίου περί δημοσίων συμβάσεων, όσον αφορά στα θέματα που έθιγε η σχετική καταγγελία». Τον Ιούνιο έγινε πρόσκληση στην ΒΙΟΤΕΡ Α.Ε., ως μειοδότη του

διαγωνισμού, για την υπογραφή της σύμβασης του έργου: ‘Κατασκευή του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης’. Τον Ιούλιο αυτής της χρονιάς υπογράφηκε η σύμβαση του έργου, σε ειδική τελετή παρόντος του τότε υπουργού πολιτισμού Γιώργου Βουλγαράκη. Ο συμβατικός χρόνος ολοκλήρωσης των εργασιών κατασκευής του μουσείου ορίστηκε σε δύο χρόνια, δηλαδή η 25η Ιουνίου 2009⁷.

II. Η δημιουργία του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης στο σημερινό κτήριο

1. Η προϊστορία του κτηρίου - Το εργοστάσιο ζυθοποιίας (ΦΙΞ)

Σε αυτό το σημείο κρίνεται απαραίτητο να γίνει μια εκτενής αναφορά στην ιστορία του κτηρίου επί της Λεωφόρου Συγγρού, από την δημιουργία του μέχρι τη στιγμή που επιλέχθηκε για να αποτελέσει την μόνιμη στέγη του ΕΜΣΤ.

Η ιστορία του κτηρίου άρχισε τον 19ο αιώνα και, πιο συγκεκριμένα, την δεκαετία του 1960. Εκείνη την εποχή ο Βαυαρός Ιωάννης Φιξ, ο οποίος ήταν μόνιμα εγκατεστημένος στην Ελλάδα, άρχισε να ασχολείται με την ζυθοποιία ιδρύοντας την Ζυθοποιία FIX, στην περιοχή όπου βρίσκεται σήμερα το Νέο Ηράκλειο. Στην πορεία, η αυξανόμενη ζήτηση για μπύρα, που παρατηρούνταν εκείνη την εποχή, κατέστησε επιτακτική την ανάγκη για τη δημιουργία μεγαλύτερων εγκαταστάσεων. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα αυτή η ζυθοποιία να μεταφερθεί αρχικά στο Κολωνάκι, και στη συνέχεια να γίνει η μετεγκατάσταση της στη Λεωφόρο Συγγρού.

Εκείνη την εποχή, δηλαδή στα τέλη του 19ου αιώνα, σε αντίθεση με την υφιστάμενη κατάσταση, η περιοχή αυτή ήταν ακόμα αδόμητη. Το νέο, μεγάλο για τα δεδομένα της εποχής, εργοστάσιο κατασκευάστηκε στη δυτική όχθη του Ιλισσού και σε μικρή απόσταση από τους στύλους του Ολυμπίου Διός. Η αύξηση της δραστηριότητας της ζυθοποιίας FIX τα επόμενα χρόνια, οδήγησε στην σταδιακή επέκταση του πρώτου αυτού κτηρίου.

⁷ ENTER ΕΜΣΤ, *Συλλογή & Ιστορία, ένας σύντομος οδηγός*, Αθήνα 2020, passim ·ΕΜΣΤ, Πληροφορίες από το διαδίκτυο (Ημερομηνία πρόσβασης 20/03/2020).

Στα μέσα της δεκαετίας του 1950, στο πλαίσιο της βιομηχανικής ανασυγκρότησης της χώρας, η οικογένεια Φιξ αποφάσισε την ριζική ανακατασκευή του κτηρίου. Ο ανασχεδιασμός και η ανάπλαση του κτηρίου ανατέθηκαν το 1957 στον αρχιτέκτονα Τάκη Ζενέτο (1926-1977), ο οποίος ήταν ένας από τους πρωτοπόρους του μεταπολεμικού μοντερνισμού στην Ελλάδα, σε συνεργασία με τον αρχιτέκτονα Μαργαρίτη Αποστολίδη (1922-2005). Ο στόχος του ήταν να ενοποιήσει τις διάφορες επεκτάσεις που είχαν γίνει, κατά καιρούς, στο παλαιό εργοστάσιο, χωρίς όμως να διακόψει τη λειτουργία του, και να δημιουργήσει μια ευέλικτη κατασκευή η οποία θα είχε τη δυνατότητα να προσαρμόζεται σε μελλοντικές και διαφορετικές συνθήκες.

Το 1961 το βιομηχανικό κτήριο στη Λεωφόρο Συγγρού ήταν, πλέον, έτοιμο. Το υπερσύγχρονο κτήριο που δημιουργήθηκε συμπύκνωνε, με σαφήνεια, βασικές αρχές του μοντερνισμού, όπως τον δυναμισμό της φόρμας, τις καθαρές και λιτές γραμμές, τα μεγάλα ανοίγματα και την εμφατική ανάδειξη του οριζοντίου άξονα. Η γραμμικότητα των όψεων, σε συνδυασμό με την κλίμακα του έργου, δημιουργούσαν την αίσθηση ότι το έργο εκτείνεται στο άπειρο. Χαρακτηριστικό της εξωστρέφειας του κτηρίου ήταν η συνεχής έκθεση της λειτουργίας του εργοστασίου στους περαστικούς, η οποία επιτυγχάνονταν από τα περιμετρικά τζάμια τα οποία ήταν τοποθετημένα στο ισόγειο, στο ύψος όπου βρίσκονταν εγκατεστημένα τα μηχανήματα. Αυτή η πρωτοποριακή, για την εποχή, κατασκευή επιβλήθηκε στο άναρχο και απρόσωπο αστικό τοπίο της μεταπολεμικής Αθήνας, και αποτέλεσε τοπόσημο εξαιρετικής αρχιτεκτονικής και κοινωνιολογικής σημασίας.

Τη δεκαετία του 1960 η επιχείρηση άρχισε να παρουσιάζει οικονομικά προβλήματα, λόγω της εμπλοκής της σε πολιτικές αντιπαραθέσεις, αλλά και του αυξανόμενου ανταγωνισμού που δημιουργήθηκε εξαιτίας του ανοίγματος νέων ζυθοποιών. Τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα στα τέλη της δεκαετίας του 1970 το εργοστάσιο να μεταφερθεί έξω από την Αθήνα, και το κτήριο της Λεωφόρου Συγγρού να εγκαταλειφθεί.

Στα χρόνια που ακολούθησαν, το κτήριο έμεινε αναξιοποίητο και, με την πάροδο του χρόνου, παρουσιάστηκαν φθορές, τόσο στο εσωτερικό του όσο και

στο εξωτερικό κέλυφος, ενώ η ανάρτηση διαφημιστικών πινακίδων αλλοίωσε τον χαρακτήρα του. Πλέον ήταν έντονοι οι προβληματισμοί που εκφράζονταν σχετικά με τη διατήρηση και την αξιοποίησή του.

Ο τελευταίος σταθμός στην ιστορία του κτηρίου της Λεωφόρου Συγγρού, πρίν επιλεγεί ως μόνιμη στέγη του ΕΜΣΤ, ήταν τον Δεκέμβριο του 1994. Τότε το κτήριο περιήλθε με αναγκαστική απαλλοτρίωση, για λόγους δημόσιας ωφέλειας, στην ιδιοκτησία της Αττικό Μετρό Α.Ε. Το βορινό τμήμα του κατεδαφίστηκε για τις ανάγκες των έργων του μετρό και η ιδιοκτήτρια εταιρεία κατασκεύασε τον παρακείμενο σταθμό, ο οποίος τέθηκε σε λειτουργία το 2000.

2. Οι εργασίες για την ανάπλαση του κτηρίου και την μετατροπή του σε μουσείου

Από τη στιγμή που άρχισαν οι πρώτες εργασίες για την κατασκευή του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης η ολοκλήρωση του φαινόταν πως θα γινόταν μέσα στα προβλεπόμενα χρονοδιαγράμματα. Ωστόσο, απρόσμενοι παράγοντες συνετέλεσαν στο να καθυστερήσει σημαντικά η περάτωσή του. Ακολούθως θα δούμε τόσο τους λόγους για τους οποίους καθυστέρησε η ολοκλήρωση του έργου, όσο και τα στάδια των διαδικασιών και των εργασιών για την ανάπλαση του κτηρίου και την μετατροπή του σε μουσείο, με τις αντίστοιχες χρονολογίες.

Το 2007 ήταν η χρονιά που ξεκίνησαν τα έργα για την κατασκευή του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης. Πιο συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκαν από την ανάδοχο εταιρεία προκαταρκτικές εξετάσεις για την εγκατάστασή του εντός του εργοστασίου. Ωστόσο, τον Σεπτέμβριο η εταιρεία αναγκάστηκε να διακόψει τις εργασίες της εξαιτίας της ανεύρεσης αμιάντου στο κτήριο. Το 2008 άρχισαν εργασίες για την απομάκρυνση επικίνδυνων υλικών, ενώ τον Απρίλιο και τον Μάιο εκδόθηκαν πιστοποιητικά καθαριότητας από την εταιρεία ΠΛΙΝΙΟΣ Α.Ε. Τον Νοέμβριο υπεγράφη συμπληρωματική σύμβαση εργασιών μεταξύ του ΕΜΣΤ και του αναδόχου, με την οποία δόθηκε παράταση 208 ημερών για την ολοκλήρωση του έργου κατασκευής του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης.

Από τον Μάιο του 2008 μέχρι τον Αύγουστο του 2009, οι εργασίες του έργου εκτελούνταν με πολύ βραδείς ρυθμούς. Ουσιαστικά οι εργασίες που είχαν εκτελεστεί έως τα τέλη του Ιουνίου του 2009 αντιστοιχούσαν σε ποσοστό μικρότερο του 10% των προβλεπόμενων από τη σύμβαση του έργου κατασκευής του ΕΜΣΤ. Οι παραπάνω καθυστερήσεις οδήγησαν το διοικητικό συμβούλιο του ΕΜΣΤ στο να λάβει την απόφαση, σε συνεδρίαση του, στις 21 Ιουλίου του 2009, αποστολής ειδικής πρόσκλησης στον ανάδοχο, κάτι που έγινε τον Αύγουστο του ίδιου έτους. Τον Οκτώβριο ο φορέας διοίκησης του έργου κήρυξε τον ανάδοχο ως “έκπτωτο” από την σύμβαση του έργου, ενέργεια η οποία οδήγησε τον ανάδοχο σε υποβολή ένστασης τον ίδιο μήνα.

Την 1^η Δεκεμβρίου κοινοποιήθηκε στον ανάδοχο (την BIOTEP A.E.) η από 05.11.2009 απόφαση του Δ.Σ. του ΕΜΣΤ, με την οποία απορρίφθηκε η ένσταση του αναδόχου κατά της κήρυξης έκπτωσης του από τη σύμβαση του έργου. Στις 4 Δεκεμβρίου ο ανάδοχος κατέθεσε αίτηση ασφαλιστικών μέτρων στο Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών κατά του ΕΜΣΤ, ζητώντας την αναστολή της από 05.11.2009 απόφασης του Δ.Σ. του, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα, μία εβδομάδα αργότερα, την έκδοση από το Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών προσωρινής διαταγής με την οποία διέταζε την αναστολή της συγκεκριμένης απόφασης του Δ.Σ. του ΕΜΣΤ.

Το 2010 συζητήθηκε ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων του αναδόχου κατά του ΕΜΣΤ. Τον Ιούνιο το Δ.Σ. του ΕΜΣΤ αποφάσισε τη σύσταση πενταμελούς νομοτεχνικής επιτροπής, η οποία θα είχε γνωμοδοτικό χαρακτήρα και αντικείμενο την προώθηση των διαδικασιών για την ολοκλήρωση κατασκευής του κτηρίου του ΕΜΣΤ και όλα τα συναφή μ’ αυτήν θέματα νομικής φύσεως. Τον Ιούλιο το Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών, με την υπ. αρ. 5835 απόφαση του απέρριψε την αίτηση ασφαλιστικών μέτρων του αναδόχου κατά του ΕΜΣΤ, και οριστικοποίησε την έκπτωσή του από τη σύμβαση του έργου και την κατάπτωση των εγγυητικών επιστολών. Το Δ.Σ. του ΕΜΣΤ στο πλαίσιο της εκκαθάρισης της σύμβασης του έργου, έπειτα από την έκπτωση του αναδόχου αποφάσισε την ανάθεση σύνταξης μιας μελέτης αρχιτεκτονικής-γεωμετρικής αποτύπωσης της υφιστάμενης κατάστασης του κτηρίου του

μουσείου, η οποία ολοκληρώθηκε τον Οκτώβριο. Τον Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς το Δ.Σ. του ΕΜΣΤ αποφάσισε την προκήρυξη νέου διαγωνισμού για την ανάθεση του έργου “Κατασκευή του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης”.

Το 2011 υπεγράφη, η οριστική πλέον, σύμβαση για το έργο κατασκευής του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, μεταξύ του ΕΜΣΤ και της κατασκευαστικής εταιρείας ΑΚΤΩΡ Α.Τ.Ε. Το 2014 εκδόθηκε από τον φορέα διεύθυνσης έργου “Βεβαίωση περάτωσης των υπό οριακές συνθήκες δοκιμών, ελέγχων, και μετρήσεων του πρώτου (1ου) σταδίου πραγματοποίησης του έργου”. Τον Δεκέμβριο εκδόθηκε από τον φορέα διεύθυνσης έργου και η αντίστοιχη βεβαίωση για το δεύτερο (2ο) στάδιο πραγματοποίησης του έργου.

Το 2015 υπογράφηκε μεταξύ του ΕΜΣΤ, του αναδόχου, και του φορέα διεύθυνσης του έργου, το πρωτόκολλο παραλαβής για χρήση του έργου “Κατασκευή του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, σύμφωνα με το άρθρο 9.2 της γενικής σύμβασης υποχρεώσεων”. Τον Μάιο μεταφέρθηκαν στον πρώτο όροφο του κτηρίου οι διοικητικές υπηρεσίες του μουσείου.

Το 2016 εγκρίθηκε η νέα μουσειολογική και μουσειογραφική μελέτη από το Συμβούλιο Μουσείων. Τον Ιούλιο πραγματοποιήθηκε η οριστική παραλαβή του κτηρίου, και τον Σεπτέμβριο ολοκληρώθηκε η πράξη “Μελέτη, κατασκευή και εξοπλισμός του ΕΜΣΤ” στο ΕΣΠΑ.

Το 2018 το ΕΜΣΤ προχώρησε στις διαδικασίες για το πλήρες άνοιγμα του μουσείου.

Τελικά το μουσείο άνοιξε για το κοινό σε πλήρη λειτουργία το 2020 και, πιο συγκεκριμένα, τον Φεβρουάριο. Στις 24 Φεβρουαρίου η μόνιμη συλλογή παρουσιάστηκε στους δημοσιογράφους, ενώ στις 24, 25 και 26 το μουσείο δέχθηκε ομάδες μαθητών, και τέλος στις 28 Φεβρουαρίου άνοιξε για το κοινό. Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι παρότι το μουσείο άνοιξε επίσημα τον Φεβρουάριο του 2020, σημαντικός αριθμός εκθέσεων παρουσιάστηκε σε αυτό από τον Οκτώβριο του 2016 μέχρι τον Ιανουάριο του 2019.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι πολύ καθοριστική για την εκτέλεση των τελευταίων εργασιών πριν από το άνοιγμα του μουσείου, ήταν η έγκριση μιας δωρεάς ύψους 3.000.000 ευρώ από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος

(ΙΣΝ), τον Ιούλιο του 2018. Η δωρεά αυτή επέτρεψε την υλοποίηση των εργασιών διαμόρφωσης των εκθεσιακών χώρων, καθώς και την προετοιμασία και μεταφορά της μόνιμης συλλογής το μουσείου. Επιπλέον, το ΙΣΝ υποστήριξε την προμήθεια του απαραίτητου εξοπλισμού για την πλήρη λειτουργία του μουσείου, και παράλληλα συνέβαλε στη δημιουργία και αναβάθμιση, μεταξύ άλλων, του χώρου νέων μέσων, του εργαστηρίου συντήρησης, της βιβλιοθήκης, του καλλιτεχνικού αρχείου και της αίθουσας προβολών.

Κλείνοντας αυτή την ενότητα, θα αναφερθούμε συνοπτικά στην σημερινή εικόνα του κτηρίου που στεγάζει το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, δίνοντας κάποιες πληροφορίες για την εσωτερική, κυρίως, διαμόρφωσή του. Το κτήριο έχει ύψος 30 μέτρα, καταλαμβάνει έκταση 18.142 τ.μ. σε οικόπεδο επιφάνειας 3.123 τ.μ., και αποτελείται από τους υπόγειους χώρους, το ισόγειο, τον ημιώροφο, τους τρεις ορόφους, και τον τέταρτο όροφο σε εσοχή. Η πολυώροφη σκαλωσιά κυκλοφορίας που βρίσκεται στο εσωτερικό του συνδέει όλα τα επίπεδα του μουσείου, και μαζί με τις κυλιόμενες σκάλες δημιουργεί ένα φωτεινό τμήμα κυκλοφορίας σε όλο το ύψος του κτηρίου. Στο κτήριο διαμορφώνονται εκθεσιακοί χώροι, χώροι εργαστηρίων, αρχείων και διοίκησης, καθώς και χώροι κοινόχρηστων λειτουργιών, όπως είναι οι χώροι κυκλοφορίας του κοινού, το κατάστημα, το μπαρ, το εστιατόριο, η βιβλιοθήκη και ο χώρος εκδηλώσεων. Οι εκθεσιακοί χώροι για τις περιοδικές και μόνιμες εκθέσεις καταλαμβάνουν το τμήμα του κτηρίου που προσφέρει τα μεγαλύτερα ανοίγματα με κάνναβο υποστηλωμάτων. Σε όλους τους εκθεσιακούς χώρους έχουν γίνει οι αναγκαίες μελέτες για την επίτευξη των απαραίτητων συνθηκών περιβάλλοντος, ενώ παράλληλα έχουν γίνει και οι απαιτούμενες μελέτες για τον γενικό φωτισμό και τον φωτισμό των έργων τέχνης. Οι αίθουσες που φιλοξενούν τη μόνιμη συλλογή του μουσείου, παρουσιάζονται 172 έργα 78 Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών, τα οποία διαρθρώνονται σε τρεις κατευθύνσεις: *Αναφορές μνήμης - Διεκδικήσεις - Πολιτικές αφηγήσεις, Όρια και διελεύσεις και Ετεροτυπίες - Μυθολογίες του οικείου - Νέες προοπτικές*⁸.

⁸ ENTER ΕΜΣΤ, *Συλλογή & Ιστορία, ένας σύντομος οδηγός*, passim · ΕΜΣΤ, Πληροφορίες από το διαδίκτυο (Ημερομηνία πρόσβασης 20/03/2020).

3. Η προέλευση των έργων σύγχρονης τέχνης του μουσείου

Σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο να κάνουμε μια σύντομη αναφορά στην προέλευση των έργων σύγχρονης τέχνης που κοσμούν τις αίθουσες του ΕΜΣΤ. Τα περισσότερα έργα προήλθαν από δωρεές ή από δανεισμούς που έκαναν καλλιτέχνες στο μουσείο, ενώ ορισμένα έργα αγοράστηκαν από αυτό. Ενδεικτικά ορισμένα από τα κυριότερα έργα που φιλοξενεί σήμερα το ΕΜΣΤ, είναι τα παρακάτω:

Το έργο *Slumber* (1994), του εικαστικού Τζανίν Αντονί, δωρεά από το “The Dakis Joannou Collection”. Το έργο *Σουηδικό ιπτάμενο χαλί* (2001), του γλύπτη Κωστή Βελώνη, δωρεά του καλλιτέχνη (2002). Το έργο *Η σχεδία* (2004), του Μπίλ Βιόλα, δανεισμός από τον Ο.Π.Ε.Π στο ΕΜΣΤ στο πλαίσιο της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, Αρ. Εισ. 538/04. Το έργο *Αθήνα, Παρθενώνας* (2007-2008), του εικαστικού Αλέξανδρου Γεωργίου, δωρεά του καλλιτέχνη (2014). Το έργο *Μποτάρι* (2005-2017), του εικαστικού Κιμισούτζα, δωρεά με αφορμή τον εγκαίνιασμό του νέου κτηρίου του ΕΜΣΤ το 2017, Αρ. Εισ. 1098/17. Το έργο *Ιστία* (1981-1982), του ζωγράφου Μπίας Ντάβου, δωρεά του Ζάφου Ξαγοράρη. Το έργο *Σκάλα II* (2004), του καλλιτέχνη Ντο Χο Σου, δανεισμός από τον Ο.Π.Ε.Π στο ΕΜΣΤ στο πλαίσιο της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, Αρ. Εισ. 537/04. Τα έργα *Πορτρέτα* (1986) και *Το καμακωμένο ψάρι* (1985), του εικαστικού Κώστα Τσόκλη, δωρεά του καλλιτέχνη (2002,2017). Το έργο *Fix It (Φτιάξτο)* (2004), του εικαστικού Μόνα Χατούμ, δανεισμός από τον Ο.Π.Ε.Π στο ΕΜΣΤ στο πλαίσιο της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας. Τέλος, το έργο *Το κουτσό* (1974), του ζωγράφου Βλάση Κανιάρη, το οποίο αγοράστηκε από το μουσείο το 2000.

III. Προβλήματα έναρξης λειτουργίας (διοικητικά, πολιτικά, υπουργείο Πολιτισμού, ο ρόλος του διευθυντή)

Το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης καθυστέρησε να ανοίξει τις πύλες του στο κοινό και, γενικότερα, να μπει σε καθεστώς πλήρους λειτουργίας, σε σχέση με το αρχικό χρονοδιάγραμμα. Αιτία για αυτό υπήρξαν τα διάφορα διοικητικά, πολιτικά και οικονομικά προβλήματα, που παρουσιάστηκαν κατά την πορεία υλοποίησής του, το υπουργείο Πολιτισμού μέσω του εκάστοτε υπουργού

καθώς και οι εκάστοτε διευθύντριες του μουσείου. Μια σύντομη ανασκόπηση κάποιων προβλημάτων που παρουσιάστηκαν και των γεγονότων που συνέβησαν, κατά κύριο λόγο την περίοδο 2014-2015, θα κάνουμε στη συνέχεια.

Στις αρχές του 2014, και πιο συγκεκριμένα τον Φεβρουάριο, παρότι προβλεπόταν το κτήριο να παραδοθεί ως έδρα του ΕΜΣΤ τις επόμενες εβδομάδες, και σύμφωνα με τον προγραμματισμό να υποδεχτεί του πρώτους επισκέπτες μέσα στον Μάιο, η διευθύντριά του Άννα Καφέτση έκρουσε τον κώδωνα του κινδύνου. Πιο συγκεκριμένα, ανέφερε πως δεν είχαν γίνει προκηρύξεις θέσεων για προσλήψεις, και πως για τα έξοδα λειτουργίας του μουσείου υπήρχαν μόνο 400.000 ευρώ, από τα 1,4 εκατομμύρια ευρώ που απαιτούνταν⁹.

Τον Οκτώβριο, ήρθε στην επιφάνεια η διαφωνία της διευθύντριας Άννας Καφέτση με το Δ. Σ του μουσείου. Η διευθύντρια κατηγόρησε το Δ.Σ. ότι δεν προχώρησε στην ανάθεση μελετών κόστους 60.000 ευρώ, ενώ αυτή θα καλυπτόταν από τα 3 εκατ. της δωρεάς από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, και εν συνεχεία από τα 180.000 του ΥΠΠΟΑ, όταν διαπιστώθηκε η πολύμηνη καθυστέρηση στην ίδρυση της Αστικής Μη Κερδοσκοπικής Εταιρείας που χρειαζόταν για την απορρόφηση της δωρεάς. Με αυτές τις κατηγορίες της διευθύντριας διαφώνησε ο πρόεδρος του Δ.Σ., ομότιμος καθηγητής Νομικής στο ΕΚΠΑ Νικόλαος Κλαμαρής, λέγοντας πως το Δ.Σ. είχε κάνει 35 συνεδριάσεις από τα τέλη Μαρτίου. Μάλιστα το Δ.Σ., με ανακοίνωσή του στις 15 Οκτωβρίου ανέφερε πως η διευθύντρια είχε υποστηρίξει ότι «Το μουσείο είναι εκείνη», κατηγορώντας την πως ένα μεγάλο μέρος των έργων τέχνης είχαν καταγραφεί, με εντολή της στο Γενικό Βιβλίο Εισαγωγής Έργων του ΕΜΣΤ με μολύβι, καθώς και ότι είχαν απορριφθεί δωρεές, για άγνωστους λόγους, χωρίς να έχει ενημερωθεί ούτε το ίδιο¹⁰. Οι παραπάνω διαφωνίες είχαν ως αποτέλεσμα την παραίτηση της αντιπροέδρου του Δ.Σ. Σοφίας Στάικου¹¹. Τα παραπάνω γεγονότα προκάλεσαν

⁹ Εφ. «ΤΑ ΝΕΑ» 20/02/2014 Άρθρο με τίτλο «Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης: Το κτίριο Φιξ παραδίδεται, αλλά το μουσείο αναζητεί πόρους».

¹⁰ Εφ. «ΤΟ ΒΗΜΑ» 15/10/2014 Άρθρο με τίτλο «Ανοιχτή ρήξη ανάμεσα στο Δ.Σ του ΕΜΣΤ και την Διευθύντρια Άννα Καφέτση».

¹¹ Εφ. «ΤΑ ΝΕΑ» 21/10/2014 Άρθρο της Μαίρης Αδαμοπούλου με τίτλο «Γιατί δεν ανοίγει το ΕΜΣΤ».

την παρέμβαση, με επιστολή στην εφημερίδα “Ελευθεροτυπία”, του ζωγράφου, ομότιμου καθηγητή τ. Πρύτανη της Σχολής Καλών Τεχνών και πρώην μέλους του Δ.Σ. του μουσείου Χρόνη Μπότσογλου, ο οποίος αναρωτήθηκε, μεταξύ άλλων, γιατί δεν είχε εγκαινιαστεί ακόμα το μουσείο στον ανακατασκευασμένο χώρο, τι παιχνίδια παίζονταν και γιατί η κ. Στάικου ήταν αντιπρόεδρος του Δ.Σ. του ΕΜΣΤ ενώ είχε σπουδάσει διοίκηση επιχειρήσεων¹². Τον ίδιο μήνα το υπουργείο Πολιτισμού ζήτησε την παραίτηση της Άννας Καφέτση και των μελών του Δ.Σ., το οποίο είχε οριστεί πριν από 7 μόλις μήνες, και τελικά τον Νοέμβριο, με ΦΕΚ, η Άννα Καφέτση απομακρύνθηκε από το ΕΜΣΤ, στο οποίο βρισκόταν από το 2000¹³.

Το αποκατεστημένο, πλέον, κτήριο του ΦΙΞ άνοιξε τελικά, μόνο για τους δημοσιογράφους, στο πλαίσιο του εορτασμού της Παγκόσμιας Ημέρας Μουσείων, στις 17 Μαΐου 2015. Σύμφωνα με το τότε χρονοδιάγραμμα τα εγκαίνιά του θα γινόταν τους επόμενους 4 με 6 μήνες, όταν θα εξασφαλιζόταν επαρκής αριθμός εργαζομένων (ήταν 14, θα γίνονταν 60-70), όπως και τα απαραίτητα χρήματα για τη λειτουργία του, καθώς η δωρεά του ΙΣΝ. θα προχωρούσε μέσω μιας ειδικής επιτροπής¹⁴. Τελικά το μουσείο δεν άνοιξε για το κοινό ούτε τους πρώτους μήνες του 2015 όπως προσδοκούσε ο Κώστας Τασούλας όταν ξήλωνε το Δ.Σ. και τη διευθύντρια, ούτε τον Οκτώβριο, όπως είχε ανακοινώσει ο διάδοχός του Νίκος Ξυδάκης, τον Μάιο¹⁵.

Σε συνέντευξή της στις 27 Νοεμβρίου του 2015, η νέα διευθύντρια του μουσείου, Κατερίνα Κοσκινά, τόνισε ότι το ΕΜΣΤ λειτουργούσε πλέον κανονικά, και πως το επόμενο στοίχημα ήταν η λειτουργία ολόκληρου του χώρου. Σύμφωνα με τα λεγόμενά της, όλα θα ήταν έτοιμα κατά τους θερινούς μήνες αυτής της χρονιάς, και ο χώρος θα λειτουργούσε κατά τη διάρκεια της Documenta

¹² Εφ. «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ» 20/10/2014 Επιστολή του Χρόνη Μπότσογλου με τίτλο «Ποιοι δεν θέλουν να ανοίξει το μουσείο».

¹³ Iefimerida, Πολιτισμός, Άρθρο της Κατερίνας Ανέστη με τίτλο «Είναι οριστικό: Με ΦΕΚ η Άννα Καφέτση θα απομακρυνθεί δια παντός από το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης», <https://www.iefimerida.gr/news/179786/einai-oristiko-me-fek-i-anna-kafetsi-tha-apomakrynthei-dia-pantos-apo-ethniko-moyseio>.

¹⁴ Εφ. «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» 16/05/2015 Άρθρο της Μαργαρίτας Πουρνάρας με τίτλο «Οι πρώτες εικόνες από το ΦΙΞ».

¹⁵ Εφ. «ΤΑ ΝΕΑ» 28/11/2015 Άρθρο της Μαίρης Αδαμοπούλου με τίτλο «Η κατάρα του ΕΜΣΤ».

καταρχήν. Σχετικά με τις καθυστερήσεις στο άνοιγμα του μουσείου, η διευθύντρια παραδέχτηκε ότι από το 2015 και μετά υπήρξαν καθυστερήσεις. Σύμφωνα με τις δηλώσεις της, το μουσείο θα απασχολούσε περίπου 90 άτομα, ενώ η δωρεά του ΙΣΝ είχε ακυρωθεί μόνο χρονικά¹⁶.

¹⁶ In, Συνέντευξη της Κ. Κοσκίνα στην Ελισάβετ Σταμοπούλου με τίτλο «Κουράστηκε να ακούω αρνητικά σχόλια, το πρώτο βήμα έγινε», <https://www.in.gr/2016/11/27/culture/k-koskina-koyrastika-na-akoyw-arnitika-sxolia-to-prwto-bima-egine>.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.

ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑ - ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ Η ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΟΥΣ

I. Μουσειολογία και τομείς εφαρμογής της

Πρίν μιλήσουμε για τα μουσειολογικά προβλήματα του ΕΜΣΤ πρέπει να αναφέρουμε τι είναι η μουσειολογία και τα μουσειολογικά προβλήματα. Η μουσειολογία είναι το γνωστικό εκείνο αντικείμενο το οποίο ασχολείται, σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο, με ζητήματα προστασίας, ερμηνείας και επικοινωνίας της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και με το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώνεται και πραγματοποιείται η σχέση ανθρώπων και αντικειμένων. Η μουσειολογία εξετάζει το γιατί, πώς και πότε τα διάφορα αντικείμενα αποχωρίζονται από την αρχική λειτουργία τους και πως διατηρούνται, με βάση αξίες (αισθητικές, επετειακές, συμβολικές κλπ.) που τους έχουν αποδοθεί.

Παρόλο που η μουσειολογική έρευνα υπερβαίνει τα φυσικά όρια του μουσείου, η μουσειολογία μελετά, κατά κύριο λόγο, τη λειτουργία του μουσείου, τις δραστηριότητές του και τον κοινωνικό ρόλο του ως αποθήκη της συλλογικής μνήμης¹⁷. Κατά συνέπεια, τα μουσειολογικά προβλήματα είναι τα προβλήματα που προκύπτουν από την λανθασμένη ερμηνεία και αντιμετώπιση των παραπάνω ζητημάτων, π.χ. όταν δεν ερμηνεύονται σωστά οι διάφορες αξίες του μουσειακού αντικειμένου. Όπως αναφέραμε παραπάνω, η λειτουργία του μουσείου, δηλαδή το μουσειακό περιβάλλον, η μουσειακή διαδικασία και ιδεολογία και οι εσωτερικές και εξωτερικές λειτουργίες του μουσείου, είναι το βασικό πεδίο εφαρμογής των μουσειολογικών αρχών, όπως θα τις δούμε περιληπτικά παρακάτω.

Τομείς εφαρμογής της¹⁸

Οι τομείς εφαρμογής της μουσειολογίας είναι οι εξής:¹⁹

¹⁷ Απόδοση του ορισμού του ICOM, της Επιτροπής του ICOM για τη Μουσειολογία.

¹⁸ Για τους τομείς εφαρμογής της μουσειολογίας δεν έχουμε πολλά στοιχεία και για αυτό τους καταγράφουμε συνοπτικά.

- Μουσειακό περιβάλλον (δομή και ανάπτυξη του μουσείου στο πλαίσιο της πολιτιστικής ανάπτυξης της κοινωνίας).
- Μουσειακή διαδικασία & ιδεολογία (φιλοσοφία/ιδέες ως προς το σκοπό του μουσείου).
- Εσωτερικές λειτουργίες του μουσείου (αντικείμενα, συλλογές, διαχείριση).
- Εξωτερικές λειτουργίες του μουσείου (επικοινωνία, εκπαιδευτικές και άλλες υπηρεσίες, εμπειρία του επισκέπτη).

II. Τα μουσειολογικά προβλήματα του ΕΜΣΤ

Αφού είδαμε συνοπτικά τι είναι η μουσειολογία και η πρακτική εφαρμογή των αρχών της, θα μιλήσουμε τώρα για τα μουσειολογικά προβλήματα του ΕΜΣΤ. Πιο συγκεκριμένα, θα αναφερθούμε στις εσωτερικές και τις εξωτερικές λειτουργίες του μουσείου, για τις οποίες διαθέτουμε πληροφορίες, εντοπίζοντας τα μουσειολογικά προβλήματα, όπου αυτά υπάρχουν.

1. Εσωτερικές λειτουργίες του μουσείου

Ένας βασικός τομέας εφαρμογής των μουσειολογικών αρχών είναι οι εσωτερικές λειτουργίες του μουσείου, στην περίπτωση μας του ΕΜΣΤ. Μια από τις λειτουργίες αυτές είναι και η διαχείριση των συλλογών και των έργων του μουσείου. Όπως μου ανέφεραν στην επικοινωνία μας η κ. Δάφνη Βιτάλη, Επιμελήτρια Ζωγραφικής, Γλυπτικής, Χαρακτικής και Τρισδιάστατων Έργων και η κ. Μαρία Δράκου, Υπεύθυνη διαχείρισης Συλλογών, Φωτογραφικού και Οπτικοακουστικού Αρχείου, Δανεισμού Έργων και Αρχαιοθέτησης Συλλογών, το μουσείο αντιμετώπιζε τα ακόλουθα προβλήματα:

- Έλλειψη χρημάτων για τον εμπλουτισμό των συλλογών του, καθώς με τη μετακίνηση του μουσείου στο νέο κτήριο αυξήθηκε ο προϋπολογισμός του, αλλά παράλληλα αυξήθηκαν και τα έξοδα (υπάλληλοι, ενεργειακές

¹⁹ Βλ. Power Point *Museology Intro Actual* διαφ. 32.

ανάγκες κλπ.), με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ένας σταθερός προϋπολογισμός για τον εμπλουτισμό των συλλογών του.

Στο συγκεκριμένο πρόβλημα οι υπεύθυνες είπαν ότι δόθηκαν και δίνονται οι παρακάτω λύσεις:

- Γίνονται προσπάθειες για χρηματοδότηση παραγωγών και αγορά έργων από χορηγούς.
- Υπήρχε συνεργασία με τον Πολιτιστικό και Αναπτυξιακό Οργανισμό κοινής ωφέλειας ΝΕΟΝ για την χρηματοδότηση μιας έκθεσης. Ο πρώτος κύκλος συνεργασίας ολοκληρώθηκε αλλά, ενδεχομένως, να συνεχιστεί και στο μέλλον.
- Τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του μουσείου, με κάθε έργο που αγόραζε το ΕΜΣΤ ο καλλιτέχνης δώριζε ακόμα ένα στο μουσείο, βοηθώντας έτσι στον εμπλουτισμό της συλλογής του.

Ένα άλλο πρόβλημα ήταν αυτό της φύλαξης και της αποθήκευσης των συλλογών του. Συγκεκριμένα, όμως που είπαν οι κ. Δάφνη Βιτάλη και Μαρία Δράκου, οι αποθήκες του μουσείου, οι οποίες βρίσκονταν μακριά από το μουσείο, γέμιζαν με αποτέλεσμα να υπάρχει ανάγκη αναζήτησης νέων. Το πρόβλημα αυτό αντιμετωπίστηκε με την εγκατάσταση της μόνιμης συλλογής, γεγονός που είχε σαν αποτέλεσμα να αδειάσουν οι αποθήκες.

Εκτός από τα προαναφερθέντα προβλήματα, όπως μου ανέφεραν οι ίδιες, υπάρχουν και δύο άλλα, στα οποία, μάλλον, δεν έχουν δοθεί ακόμη λύσεις:

- Το μουσείο είναι ΝΠΙΔ. Αυτό σημαίνει ότι κάθε φορά που πρέπει να γίνει μια ανάθεση, προκηρύσσεται διαγωνισμός και γίνεται επιλογή με βάση την καλύτερη οικονομικά προσφορά, και όχι με βάση άλλα κριτήρια που ενδεχομένως να είναι πιο σημαντικά.
- Στο στήσιμο της μόνιμης συλλογής του ΕΜΣΤ ήταν, αρχικά, προγραμματισμένο να ακολουθηθεί η μουσειολογική μελέτη της προηγούμενης διευθύντριας. Στην πορεία, όμως, φάνηκε ότι έπρεπε να γίνουν αλλαγές πάνω στην αρχική μελέτη. Οι αλλαγές αυτές δεν μπορούσαν να γίνουν άμεσα, με αποτέλεσμα να υπάρξει καθυστέρηση στο στήσιμο της συλλογής.

2. Εξωτερικές λειτουργίες του μουσείου

Ένας άλλος τομέας εφαρμογής των μουσειολογικών αρχών είναι οι εξωτερικές λειτουργίες του μουσείου, στην προκειμένη περίπτωση του ΕΜΣΤ. Μια από τις λειτουργίες αυτές είναι και οι εκπαιδευτικές και άλλες υπηρεσίες που υλοποιεί το μουσείο. Όπως μου είπε κ. Μαρίνα Τσέκου, Επιμελήτρια Εκπαίδευσης του ΕΜΣΤ, το μουσείο υλοποιεί μια σειρά εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Η κυριότερη κατηγορία εκπαιδευτικών προγραμμάτων που υλοποιεί το μουσείο είναι αυτά που απευθύνονται στις διάφορες βαθμίδες της εκπαίδευσης, καθώς και σε ειδικές ομάδες. Συνοπτικά, τα συγκεκριμένα προγράμματα είναι τα παρακάτω:

Α) Πρωτοβάθμια εκπαίδευση

- «Βλέπω, παίζω, ανακαλύπτω... με τη σύγχρονη τέχνη» για μαθητές νηπιαγωγείου.
- «Δημιουργώ το δικό μου ημερολόγιο» για μαθητές δημοτικού.
- «Περιπλανήσεις με τη σύγχρονη τέχνη» για μαθητές της Α΄, Β΄ και Γ΄ τάξης του δημοτικού.
- «Αποτυπώματα» για μαθητές της Δ΄, Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης του δημοτικού.
- «Δημιουργικές αναζητήσεις»: Τεχνολογία, επιστήμη, ταξίδια.

Β) Δευτεροβάθμια εκπαίδευση

- «Μνήμη και πολιτικές αφηγήσεις στη σύγχρονη τέχνη».
- «Το ταξίδι και οι πολιτισμοί στη σύγχρονη τέχνη».
- «Ubuntu - Ένα μήνυμα από την Αφρική».

Γ) Τριτοβάθμια εκπαίδευση

Δ) Ειδικές ομάδες

- ΕΜΣΤ και αυτισμός (Το πρόγραμμα υλοποιείται με χρήση του οδηγού αισθητηριακής προσβασιμότητας, στο οποίο θα αναφερθούμε και στη συνέχεια).

Ε) Σεμινάρια για εκπαιδευτικούς

ΣΤ) Ενήλικες

Ζ) Οικογένεια - Παιδιά - Έφηβοι

Εκτός από τα εκπαιδευτικά προγράμματα που απευθύνονται στις διάφορες βαθμίδες της εκπαίδευσης, καθώς και σε ειδικές ομάδες, το ΕΜΣΤ υλοποιεί δύο ακόμα εκπαιδευτικά προγράμματα, για τα οποία θα μιλήσουμε με συντομία. Τα προγράμματα αυτά είναι το «ΕΜΣΤ χωρίς σύνορα» και η «Εικαστική ψυχοθεραπεία». Το «ΕΜΣΤ χωρίς σύνορα», το οποίο εγκαινιάστηκε το 2009, περιλαμβάνει καινοτόμα προγράμματα τα οποία προσφέρονται δωρεάν και τα οποία σχεδιάζονται και υλοποιούνται μέσα από συνεργασίες και συνέργειες με κοινωνικούς, πολιτιστικούς και εκπαιδευτικούς φορείς και ομάδες, με σκοπό την άρση του κοινωνικού αποκλεισμού, την συμπερίληψη και την ίση πρόσβαση στην τέχνη και τον πολιτισμό για όλους. Η «Εικαστική ψυχοθεραπεία» αξιοποιεί τις εγγενείς δυνατότητες της τέχνης και τις αρχές της ψυχοθεραπείας. Υλοποιείται με την παρουσία εικαστικού ψυχοθεραπευτή, ώστε οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες μέσω της δημιουργικής έκφρασης, μέσα σε ένα ασφαλές περιβάλλον, να δημιουργήσουν μια γέφυρα επικοινωνίας με τον εσωτερικό τους εαυτό και τον ψυχοθεραπευτή. Στόχος της θεραπείας είναι να εκφράσουν, να διερευνήσουν και εν τέλει να κατανοήσουν το εκφρασμένο συναίσθημα στο εικαστικό τους έργο με απώτερο σκοπό την καλύτερη διαχείριση, αλλά και την επίλυση συγκρούσεων, την ενδυνάμωση της αυτοεκτίμησης, της αυτογνωσίας, την ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων κλπ. Αρωγός στην προσπάθειά τους είναι η ίδια η συλλογή του μουσείου.

Έχοντας μόλις αναφερθεί συνοπτικά στα εκπαιδευτικά προγράμματα τα οποία υλοποιεί το ΕΜΣΤ, μπορούμε να συμπεράνουμε πως τα προγράμματα αυτά καλύπτουν ένα μεγάλο εύρος ομάδων του πληθυσμού, όπως οι βαθμίδες της εκπαίδευσης, οι ειδικές ομάδες κλπ. Αυτό σημαίνει ότι το μουσείο επιτελεί τον

εκπαιδευτικό του ρόλο, άρα δε διαπιστώνεται κάποιο πρόβλημα σε αυτόν του τον τομέα.

Μια ακόμα από τις εξωτερικές λειτουργίες του μουσείου είναι αυτή της επικοινωνίας. Η επικοινωνία, που είναι ένα πολυσύνθετο αντικείμενο, έχει ως σκοπό να βγάζει προς τα έξω τη δουλειά του οργανισμού, στην περίπτωση μας του ΕΜΣΤ. Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφέρουμε πως το μουσείο είναι ενεργό στην ψηφιακή αλληλεπίδραση με το κοινό του, μέσω των κοινωνικών δικτύων, ενώ διαθέτει και δύο εφαρμογές. Η πρώτη είναι το EMST App, ένας ακουστικός οδηγός ξενάγησης στο μουσείο, και η δεύτερη το Smartify. Σύμφωνα με την ιστοσελίδα του μουσείου, μέσω αυτής της εφαρμογής γίνεται εικονική περιήγηση στο μουσείο, από κοντά ή από απόσταση, και οι επισκέπτες του μπορούν να σκανάρουν τα έργα του, προκειμένου να αποκτήσουν περισσότερες γνώσεις για αυτά. Παράλληλα, υπάρχει διαθέσιμος για το κοινό ένας έντυπος οδηγός με τις θέσεις όλων των εκθεμάτων του μουσείου, ώστε οι επισκέπτες του να προσανατολίζονται καλύτερα κατά τη διάρκεια της περιήγησης τους στο μουσείο. Όπως μου είπε η κ. Κασσιανή Μπένου, Στέλεχος Πολιτιστικής Διαχείρισης - Υπεύθυνη Επικοινωνίας του ΕΜΣΤ, το μουσείο παρουσιάζει τα εξής προβλήματα:

- Δυσκολίες επικοινωνίας με την κοινωνία.
- Δεν υπάρχει ο αναγκαίος προϋπολογισμός, που να καλύπτει τις ανάγκες επικοινωνίας, και
- Αρνητική δημοσιότητα, δηλαδή καθυστέρηση στην έναρξης λειτουργίας του μουσείου και εγκατάστασης της μόνιμης έκθεσης, γεγονότα που είχαν αρνητικό αντίκτυπο στους εν δυνάμει επισκέπτες του μουσείου.

Για την επίτευξη της καλύτερης επικοινωνίας του μουσείου με αυτούς που επιθυμούν να το επισκεφτούν, η ίδια προτείνει να γίνουν οι παρακάτω ενέργειες:

- Να δείξει προς τα έξω το μουσείο τον καλό του εαυτό, δηλαδή να αποκτήσει εξωστρέφεια.
- Μετά το τέλος της πανδημίας του κορωνοϊού, το μουσείο να υλοποιήσει την διαφημιστική καμπάνια, που είχε προγραμματίσει κατά την

εγκατάσταση της μόνιμης έκθεσης, και η οποία ματαιώθηκε εξαιτίας αυτής της πανδημίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.

ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ Η ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΟΥΣ

I. Μουσειογραφία και τομείς εφαρμογής της

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναφερθήκαμε στα μουσειολογικά προβλήματα του ΕΜΣΤ, και στο πως αυτά επιλύθηκαν. Ωστόσο, ένα μουσείο αντιμετωπίζει και προβλήματα μουσειογραφικής φύσης, με τα οποία θα ασχοληθούμε σε αυτό το κεφάλαιο. Πριν μιλήσουμε όμως για τα μουσειογραφικά προβλήματα του ΕΜΣΤ πρέπει να αναφέρουμε τι είναι η μουσειογραφία και ποιοι είναι οι βασικοί τομείς εφαρμογής της.

Η μουσειογραφία είναι η πρακτική εφαρμογή των αρχών της μουσειολογίας, δηλαδή η εφαρμογή των αρχών της μουσειολογίας στους παρακάτω τομείς: διάρθρωση έκθεσης, αποθήκευση συλλογών και ασφάλεια-προστασία συλλογών. Κατά συνέπεια, τα μουσειογραφικά προβλήματα είναι τα προβλήματα που προκύπτουν από την ελλιπή ή λανθασμένη εφαρμογή των παραπάνω αρχών, π.χ. όταν δεν γίνεται σωστή συντήρηση στα εκθέματα μιας συλλογής. Η έκθεση ενός μουσείου και, κατά συνέπεια, η διάρθρωσή της, η αποθήκευση των συλλογών του, κλπ. είναι το βασικό πεδίο πρακτικής εφαρμογής των μουσειογραφικών αρχών, όπως θα δούμε συνοπτικά παρακάτω.

1. Διάρθρωση έκθεσης²⁰

Το βασικότερο στοιχείο της οργάνωσης ενός μουσείου, είναι η έκθεση του, πρωταρχικό στάδιο της διάρθρωσης της οποίας είναι το οργανόγραμμά της. Η συγκρότηση του ξεκινάει από την στιγμή που η έκθεση ενταχθεί στον προγραμματισμό του μουσείου. Σε αυτό το στάδιο καθορίζονται οι βασικοί άξονες που θα προσδιορίσουν τα βασικά χαρακτηριστικά της έκθεσης, οι οποίοι αφορούν τους στόχους, τις μεθόδους, τη διάρκειά της και άλλα παρόμοια

²⁰ Βλ. για το ζήτημα αυτό Τέση Σαλή-Μουσειολογία 2. Βασικές αρχές έκθεσης μουσειακών συλλογών.: Παρουσίαση και ερμηνεία/φωτισμός/υποτιτλισμός/σήμανση, Εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2006, σ. 45-κ.εξ.

ζητήματα. Ακόμα οργανώνονται οι ομάδες εργασίας και καθορίζονται οι αρμοδιότητες και οι ευθύνες κάθε ομάδας.

Στη συνέχεια ακολουθεί η κατηγοριοποίηση των εκθεσιακών αντικειμένων. Σε αυτό το στάδιο, οι ομάδες εργασίας επιλέγουν, ελέγχουν και τελικά ομαδοποιούν τα αντικείμενα της έκθεσης σε ευσύνοπτες ερμηνευτικές ενότητες. Για να γίνει η ομαδοποίηση των αντικειμένων, έχει προηγηθεί διερεύνηση του θέματος από τους επιμελητές. Σε αυτό το σημείο, πρέπει να αναφέρουμε πως τα αντικείμενα που βρίσκονται στο μουσείο έχουν ήδη υποστεί προηγούμενες κατηγοριοποιήσεις, κατά θέμα, κατά υλικό, κατά μέγεθος και σχήμα κλπ.

Το επόμενο στάδιο είναι αυτό της μουσειογραφικής ανάλυσης. Σε αυτό το σχέδιο μελετώνται οι εναλλακτικές λύσεις, για μια όσο το δυνατόν πληρέστερη ερμηνευτική παρουσίαση. Ο σκοπός είναι οι εκθεσιακές ενότητες να αποτελέσουν ένα σωστό αρχιτεκτονικό σύνολο, βάσει ενός λογικά δομημένου σεναρίου. Για να συμβεί αυτό, λαμβάνονται υπόψη όλοι οι δεσμευτικοί παράγοντες που υπάρχουν, π.χ. ο διαθέσιμος χώρος, η αποθήκευση συλλογών κλπ. Σημαντικά βοηθήματα για τον μουσειολόγο και τον μουσειογράφο σε αυτή τη φάση αποτελούν η Συστηματική Θεωρία της Αρχιτεκτονικής, η Γνωστική Ψυχολογία κλπ.

Το τελευταίο στάδιο της διάρθρωσης μιας έκθεσης είναι η λεγόμενη μουσειογραφική σύνθεση. Αυτό το στάδιο σχετίζεται με την διαχείριση του χώρου και των εκθεσιακών συνόλων από αρχιτεκτονικής και μουσειολογικής άποψης, δηλαδή τη μουσειογραφική σύνθεση των εκθεμάτων με βάση το μουσειογραφικό σενάριο. Σημαντική για τον μουσειολόγο σε αυτό το στάδιο, είναι και η βοήθεια του ηλεκτρονικού υπολογιστή, ο οποίος μέσω ειδικών προγραμμάτων μπορεί να προβλέψει, με μεγάλη ακρίβεια, πως θα λειτουργήσει η προτεινόμενη μουσειογραφική σύνθεση, βοηθώντας τον να αποφύγει τυχόν σφάλματα, άσκοπη δαπάνη χρημάτων κλπ. Το στάδιο αυτό περιλαμβάνει αρκετά επιμέρους ζητήματα, για τα οποία θα μιλήσουμε στις επόμενες παραγράφους

Αρχικά, πρέπει να τονίσουμε τη σημασία της ισότιμης πρόσβασης όλων των επισκεπτών στα μουσεία και τις εκθέσεις τους. Για τον παραπάνω λόγο πρέπει να λαμβάνεται πρόνοια για την διευκόλυνση των ατόμων με ειδικές

ανάγκες (ΑμΕΑ). Αυτό επιτυγχάνεται τοποθετώντας ειδικές ράμπες και μπάρες στους χώρους του μουσείου, και εξασφαλίζοντας τον αναγκαίο χώρο για την απρόσκοπτη μετακίνηση αυτών των ατόμων.

Σημαντικό στοιχείο της μουσειογραφικής σύνθεσης είναι οι οπτικές εντυπώσεις που δημιουργούνται στον επισκέπτη από τον εκθεσιακό χώρο και τα αντικείμενα που βρίσκονται σε αυτόν. Για την διευθέτηση των αντικειμένων στον χώρο τηρούνται ορισμένοι κανόνες, με βασικότερο ότι τα μεγάλα σε μέγεθος αντικείμενα χρειάζονται έναν ικανό χώρο γύρω τους για να αναδειχθούν. Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε μια σημαντική παράμετρος της επίσκεψης σε μία έκθεση, τη λεγόμενη μουσειακή κόπωση. Σύμφωνα με μελέτες, έχει παρατηρηθεί πως ένας επισκέπτης μπορεί να καταβάλλει τη φυσική και πνευματική προσπάθεια που απαιτείται για μια επίσκεψη για χρονικό διάστημα έως μισής ώρας. Εάν το διάστημα της επίσκεψης ξεπεράσει την μισή ώρα, εμφανίζεται η μουσειακή κούραση. Για τον λόγο αυτό η πορεία του επισκέπτη στην έκθεση καλό είναι να διαιρείται σε επιμέρους διαδρομές διάρκειας περίπου μισής ώρας η καθεμία, και ενδιάμεσα να υπάρχουν σημεία στάσης, πώλησης αντικειμένων, ίσως και παρατήρησης του εξωτερικού χώρου. Είναι προφανές βέβαια ότι το οργανόγραμμα, το μουσειακό πρόγραμμα και η σύνθεση της έκθεσης διαφοροποιείται ανάλογα με το είδος του μουσείου και των αντικειμένων που φιλοξενεί.

Μια σημαντική παράμετρος της μουσειογραφικής σύνθεσης σε ό,τι αφορά την οργάνωση του χώρου, είναι αυτή της πορείας των επισκεπτών στον χώρο της έκθεσης. Τρεις κατηγορίες πορείας διακρίνονται στους μουσειακούς χώρους: α) ο απλός παρεμβατικός τύπος πορείας, που είναι και ο πιο συνηθισμένος, β) ο ελεύθερος ή εντροπικός, ο οποίος απαντάται συνήθως σε μουσεία τέχνης, πινακοθήκες, γκαλερί, και γ) ο αυταρχικός, που σταδιακά εγκαταλείπεται. Θα δούμε, με λίγα λόγια, τα βασικά χαρακτηριστικά αυτών των τριών τύπων μουσειογραφικής πορείας. Α) Παρεμβατική μέθοδος: Σε αυτή τη μέθοδο η σήμανση, το χρώμα, και ο φωτισμός χρησιμοποιούνται για να οδηγήσουν τον επισκέπτη σε μια προκαθορισμένη πορεία, που να μπορεί να ανατροφοδοτεί το ενδιαφέρον του. Αλλεπάλληλα έργα-κλειδιά, καθώς και εντυπωσιασμοί

χρησιμοποιούνται για να ωθήσουν τον επισκέπτη να εξερευνήσει περισσότερο τον χώρο. Β) Ελεύθερη ή εντροπική μέθοδος: Η μέθοδος αυτή αφορά, όπως είδαμε παραπάνω, κυρίως τα μουσεία τέχνης, όπως πινακοθήκες και γκαλερί. Είναι η μέθοδος που παρέχει τη μεγαλύτερη ελευθερία στον επισκέπτη, σε σχέση με τις άλλες δύο, καθώς το «ειδικό βάρος» των εκθεμάτων και οι αναζητήσεις του επισκέπτη, καθορίζουν την πορεία του στο χώρο. Ωστόσο σε περίπτωση αποτυχίας της οδηγεί σε μουσειακή κόπωση και σε χαμηλή διδακτικότητα. Γ) Αυταρχική μέθοδος. Είναι η πιο προβληματική μέθοδος, παρά την υψηλή διδακτικότητά της, και για αυτό σταδιακά εγκαταλείπεται, όπως αναφέραμε πιο πάνω. Σε αυτή τη μέθοδο τα φυσικά εμπόδια προσδιορίζουν την πορεία του επισκέπτη στο χώρο, η οποία συχνά αποτελεί μονόδρομο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργούνται συμφορήσεις στη διαδρομή, καθώς και αισθήματα δυσφορίας και παγίδευσης στους επισκέπτες.

Κατά τη μουσειογράφηση πρέπει να λαμβάνεται πρόνοια για παρεμβάσεις στον χώρο της έκθεσης, εξαιτίας της ανθρώπινης συμπεριφοράς που παρουσιάζει κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι τα παρακάτω: 1) Στις περισσότερες κοινωνίες όπου η κυκλοφορία τηρείται δεξιά οι άνθρωποι κινούνται δεξιά. Έτσι οι επισκέπτες δίνουν μικρότερη σημασία στα εκθέματα που βρίσκονται στο αριστερό μέρος της διαδρομής. 2) Οι επισκέπτες αφιερώνουν τον περισσότερο χρόνο στο πρώτο έκθεμα, και τον λιγότερο στο τελευταίο. Μάλιστα το πρώτο έκθεμα δεξιά προσελκύει κυρίως το ενδιαφέρον, σε αντίθεση με το τελευταίο αριστερά. 3) Παρατηρείται μεγαλύτερη κυκλοφορία και κίνηση στον χώρο όπου βρίσκονται οι έξοδοι, γι' αυτό και ο εκθεσιακός χώρος που βρίσκεται κοντά σε αυτές είναι ο λιγότερο σημαντικός. 4) Σε ό,τι αφορά το σχήμα, αυτή τη φορά, οι γεωμετρικές μορφές ταιριάζουν στη δυτική κουλτούρα περισσότερο από ό,τι οι καμπυλόγραμμες μορφές.

Ένα άλλο ζήτημα της μουσειογραφικής σύνθεσης είναι αυτό της χρωμοφιλίας, δηλαδή του χρώματος και του τρόπου αξιοποίησης του στον μουσειακό χώρο. Η ιδιότητα αυτή έχει να κάνει με το γεγονός ότι ο έντονος χρωματισμός, σε συνδυασμό με τον κατάλληλο φωτισμό, τραβά την προσοχή του επισκέπτη. Τα θερμά χρώματα αυξάνουν την ενεργητικότητα και διεγείρουν, ενώ

τα ψυχρά χρώματα προκαλούν παθητικότητα και ηρεμούν τον επισκέπτη. Η επίδραση των χρωμάτων εξαρτάται από την φωτεινότητά τους, καθώς και από τον χώρο όπου παρουσιάζονται, π.χ. από πάνω, από τα πλάγια κλπ.

Το τελευταίο θέμα που σχετίζεται με τη διαμόρφωση του μουσειακού χώρου, και στο οποίο θα κάνουμε αναφορά, είναι αυτό του φωτισμού των αντικειμένων. Ο φωτισμός διακρίνεται στον φυσικό, που προέρχεται από το φως του ηλίου, και στον τεχνητό, που προέρχεται από τα φωτιστικά, όπως λαμπτήρες κλπ. Σημαντικό είναι να περιορίζονται η υπέρυθη και η υπεριώδης ακτινοβολία, κυρίως στον τεχνητό φωτισμό, με την τοποθέτηση ειδικών φίλτρων όπως λαμπτήρες. Ακόμα, κατά βάση, πρέπει να επιλέγεται ο ψυχρός φωτισμός, επειδή είναι πιο φιλικός προς τα αντικείμενα. Υπάρχουν και άλλες αρχές που πρέπει να τηρούνται σχετικά με τον φωτισμό, στις οποίες δεν θα αναφερθούμε, γιατί θα χρειαζόταν να επεκταθούμε περισσότερο.

2. Αποθήκευση μουσειακών συλλογών²¹

Ένα ακόμα βασικό στοιχείο όπως οργάνωσης όπως μουσείου, είναι αυτό της αποθήκευσης των συλλογών του, η οποία εξαρτάται από διάφορα δεδομένα και παράγοντες. Η αποθήκευση περιλαμβάνει επιμέρους ζητήματα στα οποία θα αναφερθούμε στη συνέχεια.

Ένα πρωταρχικό ζήτημα είναι αυτό του σχεδιασμού των αποθηκευτικών χώρων. Αυτό εξαρτάται καταρχήν από το είδος των μουσειακών συλλογών που φιλοξενεί ένα μουσείο. Κατά τον σχεδιασμό λαμβάνονται υπόψη και ορισμένοι παράγοντες, όπως είναι οι περιβαλλοντικές συνθήκες, ο ανθρώπινος παράγοντας, ή οι φυσικές καταστροφές (π.χ. σεισμοί, πλημμύρες). Ένας παράγοντας που παίζει σημαντικό ρόλο στον σχεδιασμό των αποθηκευτικών χώρων είναι η ταξινόμηση των μουσειακών αντικειμένων, καθώς εφαρμόζονται διάφορα συστήματα ταξινόμησης, είτε κατά μέγεθος, είτε ανάλογα με την ύλη, είτε ανάλογα με τη λειτουργία τους, είτε με βάση ένα μεικτό σύστημα. Σε κάποιες περιπτώσεις μάλιστα, υπάρχουν και περαιτέρω ταξινομήσεις. Σε ό,τι έχει να κάνει

²¹ Βλ. για το ζήτημα αυτό Τέση Σαλή-Μουσειολογία 1. Βασικές αρχές τήρησης μουσειακών συλλογών: Αποθήκευση/ασφάλεια και προστασία/ συντήρηση/τεκμηρίωση/χειρισμός, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2006, σ. 12-20.

με τις κατηγορίες αποθήκευσης, αυτές είναι δύο, ο κλειστός, και ο ανοιχτός τύπος αποθήκευσης, που είναι σχετικά καινούριος. Κλείνοντας το θέμα του σχεδιασμού, πρέπει να πούμε ότι σε αυτή τη φάση, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και άλλοι παράγοντες, όπως η συχνότητα με την οποία μετακινούνται τα αντικείμενα από τις αποθήκες κλπ.

Ένα άλλο ζήτημα είναι αυτό της χωροθέτησης των αποθηκευτικών χώρων. Βασικό ζητούμενο των αποθηκών είναι να αποφεύγεται, κατά το δυνατόν, η επαφή τους με εξωτερικούς χώρους. Είναι δηλαδή επιθυμητό ο αποθηκευτικός χώρος να βρίσκεται στο εσωτερικό του μουσειακού συγκροτήματος. Και τούτο, γιατί: α) καθίσταται ευκολότερη η πρόσβαση από τους υπόλοιπους χώρους όπως τους αποθηκευτικούς, περιορίζοντας έτσι τους πιθανούς κινδύνους για τα μουσειακά αντικείμενα εξαιτίας των μετακινήσεων, και β) γίνεται δυνατή η τήρηση απόστασης μεταξύ των μουσειακών αντικειμένων και βλαπτικών εξωτερικών παραγόντων, όπως η υγρασία των εξωτερικών τοίχων, το ηλιακό φως κλπ.

Ιδιαίτερη σημασία έχει ο σχεδιασμός των αποθηκευτικών χώρων να είναι τέτοιος ώστε να παρέχει στα μουσειακά αντικείμενα προστασία από εξωτερικούς παράγοντες, όπως από τις απότομες αλλαγές θερμοκρασίας και τους υψηλούς δείκτες υγρασίας. Για αυτό το λόγο πρέπει να διασφαλίζονται σταθερές περιβαλλοντικές συνθήκες, δηλαδή θερμοκρασία 18°-21° C, σχετική υγρασία 47%-55% RH, και επίπεδα θορύβων 35-45 DM. Για τον κλιματισμό γίνεται ευρεία χρήση κλιματιστικών (air conditioners) τα οποία εκτός από τη ρύθμιση της θερμοκρασίας μπορούν να καθαρίσουν στοιχειωδώς και την ατμόσφαιρα από τα αιωρούμενα σωματίδια. Αναγκαία κρίνεται βέβαια η τακτική συντήρηση των παραπάνω συστημάτων ώστε να διασφαλίζεται η βέλτιστη λειτουργία τους.

Όσον αφορά το θέμα του φωτισμού των αποθηκευτικών χώρων, ο οποίος είναι πρωταρχικής σημασίας, εξαρτάται από το είδος των εκθεμάτων που φιλοξενεί το κάθε μουσείο, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν κάποιες γενικές αρχές. Αρχικά, γενικά το φως, και ιδιαίτερα το υπεριώδες φάσμα του, είναι βλαπτικό για τα περισσότερα μουσειακά αντικείμενα. Τα ιδανικά επίπεδα φωτισμού κυμαίνονται, γενικά, από τα 50 lux, για τα ευαίσθητα μουσειακά

αντικείμενα, όπως χαρτιά, υφάσματα κλπ., και φθάνουν στα 150-200 lux για λιγότερο ευαίσθητα, όπως οι τοιχογραφίες. Στις αποθήκες καλό είναι να αποκλείεται το ηλιακό φως και να επιλέγεται ψυχρός φωτισμός. Συνίσταται η χρήση φίλτρων σε συγκεκριμένες κατηγορίες λαμπτήρων.

3. Ασφάλεια και προστασία μουσειακών συλλογών²²

Μία ακόμα σημαντική παράμετρος της οργάνωσης ενός μουσείου, είναι αυτή της ασφάλειας και της προστασίας των συλλογών του. Η προστασία των συλλογών ενός μουσείου είναι ιδιαίτερα σημαντική, γιατί οι μουσειακές συλλογές αποτελούνται από έργα μεγάλης πολιτιστικής σημασίας, γεγονός που σημαίνει ότι κάθε απώλεια είναι σημαντική, γιατί κάθε έκθεμα είναι αναντικατάστατο. Η ασφάλεια και η προστασία των μουσειακών συλλογών περιλαμβάνει διάφορες αρχές, για τις οποίες θα μιλήσουμε στη συνέχεια.

Αρχικά, σε όλους τους χώρους κάθε μουσείου, πρέπει να είναι εγκατεστημένα συστήματα ασφαλείας (alarm systems) σε διάφορους τύπους, συνδεδεμένα τόσο με τον εσωτερικό κεντρικό έλεγχο (control) του μουσείου, όσο και με τον εξωτερικό έλεγχο, π.χ. με τους φύλακες ή την ιδιωτική εταιρεία φύλαξης του μουσείου. Πρέπει να υπάρχει απαγόρευση πρόσβασης στους αποθηκευτικούς χώρους για όσους δεν έχουν την απαραίτητη εξουσιοδότηση, και παράλληλα το προσωπικό να γνωρίζει τις αρμοδιότητές του στα θέματα της ασφάλειας των συλλογών, καθώς και να έχει γνώση των συστημάτων ασφαλείας και προστασίας του μουσείου. Είναι ευνόητο ότι και το προσωπικό πρέπει να υπακούει στους γενικούς κανόνες ασφαλείας του μουσείου.

Ένα από τα πιο σημαντικά συστήματα ασφαλείας του μουσείου, είναι αυτό του πυροσβεστικού του δικτύου, και των συναφών εγκαταστάσεων. Πρέπει να υπάρχουν εγκατεστημένες πυροσβεστικές συσκευές στις εισόδους και στους κοινόχρηστους και μη χώρους του μουσείου, όπως και διαγράμματα που να επισημαίνουν την θέση τους, καθώς και των εξόδων κινδύνου. Ακόμα πρέπει να υπάρχει φωτισμός ασφαλείας, συστήματα πυρανίχνευσης, καθώς και χειροκίνητοι

²² Βλ. για το ζήτημα αυτό Τέση Σαλή-Μουσειολογία 1. Βασικές αρχές τήρησης μουσειακών συλλογών: Αποθήκευση/ασφάλεια και προστασία/ συντήρηση/ τεκμηρίωση/χειρισμός, Εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2006, σ. 83-86.

πυροσβεστήρες. Το προσωπικό του μουσείου πρέπει να είναι εκπαιδευμένο στη χρήση όλων αυτών των συστημάτων ασφαλείας, γιατί σε αντίθετη περίπτωση περισσότερη ζημιά παρά καλό μπορεί να προκαλέσει.

Τέλος, πρέπει να υπάρχει πρόβλεψη έναντι των φυσικών καταστροφών, όπως είναι οι σεισμοί, οι πλημμύρες κλπ. Για αυτό τον λόγο είναι απαραίτητο να υπάρχουν εγκαταστημένα συστήματα και εκπονημένα σχέδια δράσης για αυτές τις περιπτώσεις. Καθώς οι φυσικές καταστροφές δεν προλαμβάνονται, ο σχεδιασμός πρέπει να προηγείται αυτών.

II. Τα μουσειογραφικά προβλήματα του ΕΜΣΤ

Αφού είδαμε τι είναι η μουσειογραφία και η πρακτική εφαρμογή των αρχών της, θα αναφερθούμε τώρα στα μουσειογραφικά προβλήματα του ΕΜΣΤ. Πιο συγκεκριμένα θα αναλύσουμε την διάρθρωση της έκθεσης, δηλαδή τα βασικά στοιχεία της έκθεσης του ΕΜΣΤ, εντοπίζοντας τα μουσειογραφικά προβλήματα όπου αυτά υπάρχουν.

1. Διάρθρωση έκθεσης

A) Πρόσβαση σε ΑμεΑ

- Υπάρχει η δυνατότητα πρόσβασης στο μουσείο για άτομα με μειωμένη κινητικότητα, από την είσοδο επί της Λεωφόρου Συγγρού.
- Υπάρχει διαθέσιμος οδηγός αισθητηριακής προσβασιμότητας για άτομα στο φάσμα του αυτισμού.
- Εντός του κτηρίου, και πιο συγκεκριμένα στην κεντρική κυλιόμενη σκάλα, δεν διαπίστωσα να υπάρχουν ειδικές ράμπες και μπάρες για την μετακίνηση ΑμεΑ από τον έναν όροφο στον άλλο.
- Εντός του ίδιου ορόφου ωστόσο, η μετακίνηση είναι εφικτή γιατί υπάρχει επίπεδη επιφάνεια ή ράμπες με μικρή κλίση.
- Σε γενικές γραμμές, το ΕΜΣΤ καταφέρει να παρέχει πρόσβαση σε ΑμεΑ στις συλλογές του.

B) Οπτικές εντυπώσεις

- Τα μεγάλα σε όγκο εκθέματα διαθέτουν δίπλα τους τον αναγκαίο χώρο για να αναδειχθούν, όντας τοποθετημένα σε ευρύχωρες αίθουσες.
- Με βάση την εμπειρία μου, δεν αρκούν 30 λεπτά για μια πλήρη περιήγηση στις συλλογές του μουσείου, χρόνος μετά τον οποίο εμφανίζεται η λεγόμενη μουσειακή κόπωση. Υπάρχουν, ωστόσο, χώροι στάσης-ανάπαυσης και παρατήρησης του εξωτερικού χώρου στον τελευταίο όροφο του μουσείου. Υπάρχει, επίσης, πωλητήριο και καφέ στο υπόγειο.

Γ) Πορεία των επισκεπτών

- Ακολουθείται η ελεύθερη ή εντροπική μέθοδος. Παρέχεται μεγαλύτερη ελευθερία στον επισκέπτη, καθώς το «ειδικό βάρος» των εκθεμάτων και οι αναζητήσεις τους καθορίζουν την πορεία τους στον χώρο. Δεν χρησιμοποιείται δηλαδή ιδιαίτερη σήμανση ή φωτισμός για να οδηγηθεί ο επισκέπτης σε μια προκαθορισμένη πορεία.

Δ) Χρωμοφιλία

- Στους εκθεσιακούς χώρους κυριαρχεί το λευκό χρώμα (ψυχρό χρώμα), το οποίο προκαλεί παθητικότητα και ηρεμεί τον επισκέπτη.

Ε) Φωτισμός

- Οι εκθεσιακοί χώροι φωτίζονται σχεδόν αποκλειστικά με τεχνητό τρόπο. Κυριαρχεί, όπως συνιστάται, ο ψυχρός φωτισμός, ο οποίος είναι πιο φιλικός προς τα αντικείμενα.

2. Ασφάλεια και προστασία μουσειακών συλλογών.

Α) Συστήματα ασφαλείας

- Υπάρχουν εγκατεστημένες κάμερες στους εκθεσιακούς χώρους του μουσείου.
- Υπάρχει εγκατεστημένο πυροσβεστικό δίκτυο στους κοινόχρηστους και μη χώρους του μουσείου, το οποίο περιλαμβάνει πυροσβεστήρες,

πυροσβεστικούς σταθμούς, συστήματα πυρανίχνευσης, καταιονιστήρες (sprinklers), καθώς και κομβία συναγερμού πυρκαγιάς.

- Υπάρχουν, επίσης, φωτεινές ενδείξεις των οδών διαφυγής, καθώς και διαγράμματα που επισημαίνουν τη θέση τους, όπως και όλων των παραπάνω.

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Επιχειρήσαμε στην παρούσα εργασία να αναπτύξουμε διάφορες πλευρές της ίδρυσης και της λειτουργίας του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, των μουσειολογικών και μουσειογραφικών προβλημάτων του, καθώς και των προσπαθειών που έγιναν και γίνονται για την επίλυση τους.

Στο ξεκίνημα της εργασίας αναφερθήκαμε στη μοντέρνα ή σύγχρονη τέχνη, τους κυριότερους εκπρόσωπους της και τα μεγάλα μουσεία σύγχρονης τέχνης στον κόσμο. Με τον όρο Μοντέρνα τέχνη εννοούμε κυρίως τα έργα τέχνης που δημιουργήθηκαν από τα τέλη του 19ου αιώνα έως και το 1970 περίπου. Η Μοντέρνα τέχνη ξεκίνησε ως ένα κίνημα της Δύσης, αρχικά κυρίως στον χώρο της ζωγραφικής και στη συνέχεια και σε άλλες τέχνες. Στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα αναπτύχθηκαν διάφορες τάσεις της, όπως ο Ιμπρεσιονισμός, ο Κυβισμός και ο Εξπρεσιονισμός. Νεότερα ρεύματα, όπως ο Ντανταϊσμός, δημιουργήθηκαν μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Όπως είδαμε, το κάθε ρεύμα είχε τους δικούς του εκπροσώπους: για παράδειγμα ο ιμπρεσιονισμός είχε ως χαρακτηριστικό εκπρόσωπο τον Κλωντ Μονέ, ο κυβισμός τον Πάμπλο Πικάσο, ο εξπρεσιονισμός τον Τζέιμς Ένσορ και ο ντανταϊσμός τους Ζαν Αρπ και Μαρσέλ Ντυσάν.

Μιλήσαμε στη συνέχεια για τα μεγάλα μουσεία σύγχρονης τέχνης στον κόσμο, τα οποία, όπως διαπιστώνουμε, δημιουργήθηκαν κατά κύριο λόγο τις τελευταίες δεκαετίες. Παρουσιάσαμε συνοπτικά τα πιο σημαντικά από αυτά, το Κέντρο Ζωρζ Πομπιντού στο Παρίσι, το Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης στη Νέα Υόρκη (το οποίο θεωρείται πως κατέχει μια από τις σημαντικότερες συλλογές έργων μοντέρνας τέχνης στον κόσμο), την Πινακοθήκη Μοντέρνας Τέχνης Τέιτ στο Λονδίνο και τέλος το Μουσείο Γκούγκενχαϊμ στο Μπιλμπάο. Κλείνοντας, αναφερθήκαμε συνοπτικά στη σημερινή εικόνα του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης.

Ακολούθως, ασχοληθήκαμε με την ίδρυση του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, ξεκινώντας από την ιδέα για τη δημιουργία του και τις πρώτες ενέργειες που έγιναν προς αυτή την κατεύθυνση. Το χρονικό της δημιουργίας του

μουσείου ξεκίνησε το 1976 επί κυβέρνησης Καραμανλή. Ο τότε υπουργός Κωνσταντίνος Τρυπάνης, μίλησε για πρώτη φορά για την αναγκαιότητα ύπαρξης ενός μουσείου σύγχρονης τέχνης, αναγκαιότητα την οποία τόνισαν και οι επόμενες πολιτικές ηγεσίες. Το 1994 το κτήριο του πρώην εργοστασίου ΦΙΞ επιλέχθηκε, κατόπιν διαγωνισμού, για να στεγάσει μελλοντικά το ΕΜΣΤ, και τελικά το 2000 το κτήριο παραχωρήθηκε ως προσωρινή στέγη στο ΕΜΣΤ, έχοντας ως διευθύντρια την ιστορικό τέχνης Άννα Καφέτση. Χρειάστηκε να φτάσουμε στο 2007 ώστε, μετά από πολλές περιπέτειες και καθυστερήσεις, να υπογραφεί η σύμβαση κατασκευής του έργου, με ορίζοντα ολοκλήρωσης των εργασιών κατασκευής τα δύο χρόνια, ήτοι μέχρι τις 25-06-2009.

Σε αυτό το σημείο κρίναμε σκόπιμο να κάνουμε μια εκτενή αναφορά στην ιστορία του κτηρίου επί της Λεωφόρου Συγγρού, από τη δημιουργία του μέχρι τη στιγμή που επιλέχθηκε για να αποτελέσει την μόνιμη στέγη του ΕΜΣΤ. Την δεκαετία του 1960 ο Βαυαρός Ιωάννης Φιξ, ο οποίος ασχολούνταν με την ζυθοποιία, υποχρεώθηκε, λόγω της αυξημένης ζήτησης για μπύρα, να μεταφέρει τις εγκαταστάσεις του στη Λεωφόρο Συγγρού, και έτσι ξεκίνησε η ιστορία του κτηρίου. Στην πορεία το κτήριο ανακατασκευάστηκε, πέρασε μια περίοδο εγκατάλειψης και απαλλοτριώθηκε, κατά ένα μέρος του, για λογαριασμό της Αττικό Μετρό Α.Ε., μέχρι να επιλεγεί ως μόνιμη στέγη του ΕΜΣΤ.

Ακολούθησαν τα στάδια των διαδικασιών και των εργασιών για την κατασκευή του κτηρίου και τη μετατροπή του σε μουσείου. Τα πρώτα έργα ξεκίνησαν το 2007, και τον Ιούλιο του 2016 πραγματοποιήθηκε η οριστική παραλαβή του κτηρίου. Συμπεραίνουμε πως οι εργασίες καθυστέρησαν σημαντικά, κάτι που οφείλεται, κυρίως, στην αλλαγή της εταιρείας που είχε αναλάβει τη σύμβαση του έργου. Πιο συγκεκριμένα, η εταιρεία BIOTEP Α.Ε. καθυστέρησε στις εργασίες που είχε αναλάβει (λιγότερο από το 10% των προβλεπόμενων εργασιών είχαν εκτελεστεί ως τα τέλη του Ιουνίου του 2009), με αποτέλεσμα το διοικητικό συμβούλιο του ΕΜΣΤ να κηρύξει τον ανάδοχο ως “έκπτωτο”. Ακολούθησαν δικαστικές διαμάχες, που καθυστέρησαν ακόμα περισσότερο τα έργα, μέχρι να υπογραφεί, το 2011, η οριστική σύμβαση για το

έργο με την κατασκευαστική εταιρεία ΑΚΤΩΡ Α.Ε., και τα έργα να επανεκκινήσουν.

Κάναμε μια σύντομη αναφορά σε ορισμένα έργα που κοσμούν τις αίθουσες του ΕΜΣΤ, καθώς και στην προέλευση τους. Μπορούμε να αναφέρουμε ενδεικτικά το έργο *Slumber* (1994), του εικαστικού Τζανίν Αντονί, δωρεά από το “The Dakis Joannou Collection”, το έργο *Σουηδικό ιπτάμενο χαλί* (2001), του γλύπτη Κωστή Βελώνη, δωρεά του καλλιτέχνη (2002) καθώς και το έργο *Η σχεδία* (2004), του Μπίλ Βιόλα, δανεισμός από τον Ο.Π.Ε.Π στο ΕΜΣΤ στο πλαίσιο της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, Αρ. Εις. 537/04. Διαπιστώνουμε ότι τα περισσότερα έργα προήλθαν από δωρεές ή δανεισμούς που έκαναν καλλιτέχνες στο μουσείο, ενώ ορισμένα έργα αγοράστηκαν από αυτό.

Αναφερθήκαμε στα προβλήματα έναρξης λειτουργίας του μουσείου (διοικητικά, πολιτικά, υπουργείο Πολιτισμού, ο ρόλος του διευθυντή). Όπως βλέπουμε, το μουσείο καθυστέρησε να ανοίξει στο κοινό, καθότι ενώ ήταν προγραμματισμένο να ανοίξει τον Μάιο του 2014, τελικά άνοιξε μόλις τον Φεβρουάριο του 2020, κάτι που οφείλεται σε διάφορους παράγοντες. Πιο συγκεκριμένα, στις αρχές του 2014 η τότε διευθύντρια του μουσείου Άννα Καφέτση είχε αναφέρει ότι είχαν καθυστερήσει οι προσλήψεις και δεν υπήρχε ο αναγκαίος προϋπολογισμός. Ακολούθησαν διαφωνίες της διευθύντριας με το Δ.Σ του μουσείου πάνω σε ζητήματα του μουσείου, όπως αυτό της απορρόφησης της δωρεάς από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, που είχαν ως αποτέλεσμα την απομάκρυνση της από το ΕΜΣΤ και την αντικατάστασή της από την Κατερίνα Κοσκινά.

Αναφορικά με τα μουσειολογικά προβλήματα του ΕΜΣΤ, αυτά εντοπίζονται σε τομείς των εσωτερικών και εξωτερικών λειτουργιών του. Σε ό,τι αφορά στις εσωτερικές λειτουργίες του μουσείου, δηλαδή στη διαχείριση των συλλογών, ένα από αυτά τα προβλήματα ήταν η έλλειψη χρημάτων για τον εμπλουτισμό των συλλογών του μουσείου. Το πρόβλημα αυτό αντιμετωπίστηκε σε συνεργασία με τον Πολιτιστικό και Αναπτυξιακό Οργανισμό κοινής ωφέλειας ΝΕΟΝ για τη χρηματοδότηση μιας έκθεσης, με δωρεά από τον καλλιτέχνη ενός ακόμα έργου για κάθε ένα που αγόραζε το μουσείο (τα πρώτα χρόνια της

λειτουργίας του), ενώ γίνονται και προσπάθειες για χρηματοδότηση παραγωγών και αγορά έργων από χορηγούς.

Υπήρξε πρόβλημα και με τη φύλαξη και αποθήκευση των συλλογών του μουσείου, επειδή οι αποθήκες γέμιζαν και έπρεπε να αναζητηθούν άλλες. Το πρόβλημα αυτό επιλύθηκε με την εγκατάσταση της μόνιμης συλλογής, γεγονός που είχε σαν αποτέλεσμα να αδειάσουν οι αποθήκες. Τέλος υπάρχουν δύο ακόμα προβλήματα, στο πρώτο από τα οποία δεν έχει δοθεί ακόμη λύση. Το πρώτο είναι το νομικό καθεστώς του μουσείου (ΝΠΙΔ). Στην πράξη, αυτό σημαίνει πως κάθε φορά που πρέπει να γίνει μια ανάθεση το μουσείο πρέπει να επιλέξει την καλύτερη οικονομική προσφορά, παραβλέποντας άλλα κριτήρια που ενδεχομένως να είναι πιο σημαντικά. Το δεύτερο είναι αυτό του στησίματος της μόνιμης συλλογής του, που καθυστέρησε επειδή χρειάστηκε να γίνουν αλλαγές στην αρχική μουσειολογική μελέτη.

Προβλήματα εντοπίζονται και σε τομείς των εξωτερικών λειτουργιών του μουσείου, και πιο συγκεκριμένα σε αυτόν της επικοινωνίας. Ειδικότερα, υπάρχουν δυσκολίες στην επικοινωνία, στην αρνητική δημοσιότητα, λόγω της καθυστέρησης στην έναρξη λειτουργίας του μουσείου, ενώ δεν υπάρχει ο αναγκαίος προϋπολογισμός που να καλύπτει τις ανάγκες επικοινωνίας. Τα προβλήματα αυτά μπορούν να αντιμετωπιστούν με την απόκτηση εξωστρέφειας από το μουσείο, όπως και με την υλοποίηση, μετά το τέλος της πανδημίας του κορονοϊού, της διαφημιστικής καμπάνιας την οποία είχε προγραμματίσει κατά την εγκατάσταση της μόνιμης έκθεσης, και η οποία ματαιώθηκε εξαιτίας της πανδημίας.

Ολοκληρώνοντας, κάναμε αναφορά στα μουσειογραφικά προβλήματα του μουσείου, δηλαδή σε προβλήματα που αφορούν την διάρθρωση της έκθεσης, την αποθήκευση των μουσειακών συλλογών καθώς και την ασφάλεια και προστασία τους. Όσον αφορά την διάρθρωση της έκθεσης, και πιο συγκεκριμένα την πρόσβαση σε ΑμΕΑ, παρατηρούμε ότι, σε γενικές γραμμές, το ΕΜΣΤ καταφέρει να παρέχει πρόσβαση σε ΑμΕΑ στις συλλογές του, αν εξαιρέσουμε την απουσία από την κεντρική κυλιόμενη σκάλα ραμπών και μπαρών για την μετακίνηση ΑμΕΑ από τον έναν όροφο στον άλλον, όπως διαπίστωσα κατά την επίσκεψη μου

στο μουσείο. Στο θέμα των οπτικών εντυπώσεων που δημιουργούν τα εκθέματα της συλλογής του, διαπιστώνουμε ότι τα μεγάλα σε όγκο εκθέματα διαθέτουν δίπλα τους τον αναγκαίο χώρο για να αναδειχθούν, όντας τοποθετημένα σε ευρύχωρες αίθουσες. Ωστόσο, με βάση την εμπειρία μου από την επίσκεψη μου στο μουσείο, δεν αρκούν 30 λεπτά για μια πλήρη περιήγηση στις συλλογές του μουσείου, με συνέπεια να εμφανίζεται η λεγόμενη μουσειακή κόπωση. Αναφορικά με τα ζητήματα της πορείας των επισκεπτών στο χώρο, της χρωμοφιλίας και του φωτισμού, φαίνεται ότι τηρούνται οι ενδεδειγμένες αρχές.

Τέλος, αναφορικά με την ασφάλεια και την προστασία των συλλογών του, μπορούμε να πούμε ότι το μουσείο διαθέτει τα απαιτούμενα συστήματα ασφαλείας, όπως κάμερες στους εκθεσιακούς χώρους, πυροσβεστικό δίκτυο κλπ., όπως και ενδείξεις που επισημαίνουν την θέση τους και τις οδούς διαφυγής. Εξασφαλίζεται έτσι η προστασία τόσο των συλλογών του, όσο και του προσωπικού και των επισκεπτών του μουσείου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΜΕΛΕΤΕΣ

ENTER ΕΜΣΤ, Συλλογή & Ιστορία, ένας σύντομος οδηγός, Αθήνα 2020.

Τέση Σαλή, *Μουσειολογία 1. Βασικές αρχές τήρησης μουσειακών συλλογών: Αποθήκευση/ασφάλεια και προστασία/συντήρηση/τεκμηρίωση/χειρισμός*, Εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2006.

Τέση Σαλή, *Μουσειολογία 2. Βασικές αρχές έκθεσης μουσειακών συλλογών: Παρουσίαση και ερμηνεία/φωτισμός/υποτιτλισμός/σήμανση*, Εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2006.

Eleanor C. Munro, *Παγκόσμια εγκυκλοπαίδεια της τέχνης*, Νέα Υόρκη 1964, Μτφρ. Αριστείδη Αγγελίδη, Επιμ. Κωνσταντίνα Καλλιγά, Εκδ. Φυτράκης, Αθήνα χ. χ.

ΑΡΘΡΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

Εφ. «ΤΑ ΝΕΑ» 20/02/2014 Άρθρο με τίτλο «Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης: Το κτίριο Φιξ παραδίδεται, αλλά το μουσείο αναζητεί πόρους».

Εφ. «ΤΟ ΒΗΜΑ» 15/10/2014 Άρθρο με τίτλο «Ανοιχτή ρήξη ανάμεσα στο Δ.Σ του ΕΜΣΤ και την Διευθύντρια Άννα Καφέτση».

Εφ. «ΤΑ ΝΕΑ» 21/10/2014 Άρθρο της Μαίρης Αδαμοπούλου με τίτλο «Γιατί δεν ανοίγει το ΕΜΣΤ».

Εφ. «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ» 20/10/2014 Επιστολή του Χρόνη Μπότσογλου με τίτλο «Ποιοι δεν θέλουν να ανοίξει το μουσείο».

Εφ. «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» 16/05/2015 Άρθρο της Μαργαρίτας Πουρνάρας με τίτλο «Οι πρώτες εικόνες από το ΦΙΞ».

Εφ. «ΤΑ ΝΕΑ» 28/11/2015 Άρθρο της Μαίρης Αδαμοπούλου με τίτλο «Η κατάρα του ΕΜΣΤ».

Iefimerida, Πολιτισμός, Άρθρο της Κατερίνας Ανέστη με τίτλο «Είναι οριστικό: Με ΦΕΚ η Άννα Καφέτση θα απομακρυνθεί δια παντός από το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης», <https://www.iefimerida.gr/news/179786/einai-oristiko-me-fek-i-anna-kafetsi-tha-apomakrynthei-dia-pantos-apo-ethniko-moyseio>

In, Συνέντευξη της Κ. Κοσκίνα στην Ελισάβετ Σταμοπούλου με τίτλο «Κουράστηκε να ακούω αρνητικά σχόλια, το πρώτο βήμα έγινε», <https://www.in.gr/2016/11/27/culture/k-koskina-koyrastika-na-akoyw-arnitika-sxolia-to-prwto-bima-egine>

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΜΣΤ, Πληροφορίες από το διαδίκτυο (Ημερομηνία πρόσβασης 20/03/2020).

Μοντέρνα τέχνη. (2020, Ιανουαρίου 20). Βικιπαίδεια, *Η Ελεύθερη Εγκυκλοπαίδεια*. https://el.wikipedia.org/wiki/Μοντέρνα_τέχνη

Κέντρο Ζωρζ Πομπιντού στο Παρίσι. (2020, Ιανουαρίου 20). Βικιπαίδεια, *Η Ελεύθερη Εγκυκλοπαίδεια*. https://el.wikipedia.org/wiki/Κέντρο_Ζωρζ_Πομπιντού

Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης στη Νέα Υόρκη. (2020, Ιανουαρίου 20). Βικιπαίδεια, *Η Ελεύθερη Εγκυκλοπαίδεια*, [https://el.wikipedia.org/wiki/Μουσείο_Μοντέρνας_Τέχνης_\(Νέα_Υόρκη\)](https://el.wikipedia.org/wiki/Μουσείο_Μοντέρνας_Τέχνης_(Νέα_Υόρκη))

Πινακοθήκη Μοντέρνας Τέχνης Tate στο Λονδίνο. (2020, Ιανουαρίου 20). Βικιπαίδεια, *Η Ελεύθερη Εγκυκλοπαίδεια*. https://el.wikipedia.org/wiki/Πινακοθήκη_Μοντέρνας_Τέχνης

Μουσείο Γκούγκενχάϊμ στο Μπιλμπάο. (2020, Ιανουαρίου 20). Βικιπαίδεια, *Η Ελεύθερη Εγκυκλοπαίδεια*. https://el.wikipedia.org/wiki/Μουσείο_Γκούγκενχάϊμ_στο_Μπιλμπάο

Power Point Museology Intro Actual διαφ. 32.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

